

POST-HÜMANİST *KUTADGU BİLİĞ*: YÖNETİM ERKİNİN MAKİNELEŞMESİ VE İNSANIN FONKSİYON KAYBI

POST-HUMANIST *QUTADGU BILIG*: MECHANISATION OF ADMINISTRATIVE POWER AND LOSS OF HUMAN FUNCTION

SÜMEYRA ALAN DOĞAN*

Sorumlu Yazar

Öz

Kutadgu Bilig'de temsil edilen yönetim modeli, klasik siyasetname okumalarından farklı bir kuramsal çözümlemeye imkân tanımaktadır. Posthümanist kuram ekseninde yürütülen bu çalışma, metindeki alegorik karakterleri Kün Toğdı, Ay Toldı, Ögdülmüş ve Odgurmuş'ı bağımsız faillerden ziyade ideal yönetim sisteminin belirli işlevlerini üstlenen fonksiyonel birimler olarak ele almaktadır. Karakterlerin bireysel irade ve duygulanımlarından çok temsil ettikleri kavramların işleyiş mantığıyla tanımlanması, yönetim erkinin dağıtık, kodlanmış ve sistematik bir yapı üzerinden okunmasına imkân vermektedir. Çözümleme; siborg, assemblage, enformasyonel beden, algoritmik yönetim ve dağıtık etik kavramları üzerinden geliştirilmiştir. Bu kuramsal perspektiften bakıldığında metin, yönetimi tek bir karar verici öznenin iradesine indirgemek yerine adalet, kut, akıl ve akıbet arasındaki işlevsel ilişkilere dayalı bir düzen biçiminde kurmaktadır. Böylece yönetsel yapı, belirli normatif ilkelerin birbirini denetlediği ve düzenlediği sistemsel bir işleyiş niteliği kazanmaktadır. Görsel verilerle desteklenen analiz, karakterlerin bu sistem içindeki konumlarını teknik, yapısal ve etik düzlemlerde incelemektedir. Elde edilen bulgular, *Kutadgu Bilig*'in tarihsel bir siyasetname olarak taşıdığı anlam katmanlarının posthümanist siyaset teorisinin kavramları aracılığıyla yeniden yorumlanabileceğini göstermektedir. Bu yaklaşım, eseri doğrudan posthümanist bir metin olarak tanımlamak yerine, metindeki yönetsel işleyiş ile çağdaş posthümanist düşüncenin dağıtık faillik, işlevsel örgütlenme ve sistemsel karar üretimi kavramları arasında analitik bir ilişki kurmaktadır. Böylece klasik Türk düşüncesi ile çağdaş siyaset teorisi ve teknoloji felsefesi arasında yeni bir tartışma alanı açılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Posthümanizm, Siyasal Kuram, Algoritmik Yönetişim, *Kutadgu Bilig*, İşlevsel Özne.

Abstract

The administrative structure depicted in *Qutadgu Bilig* invites an interpretation that moves beyond conventional siyasetname readings. Within this framework, a post-humanist analysis reveals that the allegorical characters –Kün Toğdı, Ay Toldı, Ögdülmüş, and Odgurmuş– are not individual agents, but modular components operating within the functional architecture of an ideal political system. The analysis argues that governance in *Qutadgu Bilig* is mechanized, distributed, and norm-driven, aligning with post-humanist constructs such as the cyborg, assemblage, informational body, algorithmic administration, and distributed ethics. The narrative suspends the classical notion of the sovereign decision-making subject and instead conceptualizes political agency through coded structures and automated function. Supported

Araştırma Makalesi / Künye: ALAN DOĞAN, SümeYra. “Post-Hümanist Kutadgu Bilig: Yönetim Erkinin Makineleşmesi ve İnsanın Fonksiyon Kaybı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 119 (Eylül 2026), s. 689-714. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1699745>

* Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi · Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: sumeyra.alan@erzurum.edu.tr; ORCID: 0000-0002-4406-2022

by visual data representations, the study locates each character's operational role within ethical, structural, and procedural dimensions, positioning *Qutadgu Bilig* not merely as a historical treatise but as an early formal model of post-human political thought. By articulating this conceptual shift, the article proposes a transhistorical dialogue between medieval political imagination and contemporary political theory, thereby forging an original connection between classical political texts and post-humanist frameworks in the humanities and philosophy of technology.

Keywords: Post-humanism, Political Theory, Algorithmic Governance, *Qutadgu Bilig*, Functional Subject.

Giriş

Kutadgu Bilig, Balasagunlu Yusuf Has Hâcib tarafından 11. yüzyılda kaleme alınmış, Karahanlılar dönemi Türk-İslam sentezinin ürünü olan ilk manzum siyasetname niteliğindeki eserdir (Karaman, 2020, 2684). Bu metin, İslamiyet sonrası Türk düşünce tarihinde devlet yönetimine dair ilk kapsamlı teorik çerçeveyi sunarak Türk siyasi düşünce geleneğinde müstesna bir konum edinmiştir. Karahanlı devletinin sosyo-politik bağlamında ortaya çıkan eser, bir yandan kadim Türk töresi ve devlet telakkisini yansıtırken, diğer yandan İslam siyasi ahlak prensiplerini içerir. Nitekim pek çok geleneksel siyasetname Fars-İslam geleneği ile İslami prensiplerin sentezini taşıırken, *Kutadgu Bilig* büyük ölçüde Türk devlet ve siyaset geleneğini özgün biçimde ihtiva etmektedir (Adalıoğlu, 2013, 237). Bu tarihsel arka plan, eserin yazıldığı dönemdeki Türk-İslam sentezinin özelliklerini anlamak ve metnin verdiği mesajları konumlandırmak açısından kritiktir. Yusuf Has Hâcib'in eseri, hükümdar ile tebaası arasındaki ilişkiden adaletin temellerine, devlet yöneticilerinin erdemlerine kadar uzanan geniş bir yelpazede nasihatler sunarak ideal bir yönetim modeli çizer. Bu yönüyle, binlerce yıllık Türk devlet felsefesinin ana çizgilerini yansıtan kurucu bir metin olarak değerlendirilir.

Kutadgu Bilig'in içeriği alegorik bir kurguyla sunulur; eserdeki dört ana karakter –Kün Togdı (hükümdar; adaletin ve kanunun timsali), Ay Toldı (vezir; saadet/bahtın timsali), Ögdülmiş (vezirin oğlu; akıl ve bilgeliğin timsali) ve Odgurmuş (vezirin kardeşi; dünyanın faniliği ve akıbetin timsali)– soyut kavramları temsil eden sembolik figürlerdir (Arat, 1959, 7⁶⁴⁻⁷¹; Büyükbaş–Vargün, 2016, 28). Klasik yorumlarda bu karakterler, yöneticinin taşıması gereken erdemleri ve devlet yönetiminin temel ilkelerini kişileştiren öznel varlıklar olarak okunmuştur. Bu bağlamda *Kutadgu Bilig*, ideal bir hükümdarın adil olması, akıl ve bilgiyle hareket etmesi, halkına saadet sunması ve dünya nimetlerine tamah etmeyip ahiret bilinciyle davranması gerektiğini vurgulayan didaktik bir eser şeklinde anlaşılmıştır (Baş, 2010, 98). Ne var ki, metnin klasik yorumlarının ötesine geçerek daha derin bir çözümsel yaklaşımla okunduğunda, eserin aslında bireyi bağımsız bir özne olmaktan ziyade, bütünüyle işleyen bir sistemin fonksiyonel parçası olarak ele aldığı görülmektedir. Bu çalışma, *Kutadgu Bilig* üzerine yapılan yerleşik yorumların ötesine geçerek, literatürde henüz yeterince açığa çıkarılmamış kuramsal bir boşluğu hedeflemektedir. Burada izlenen yöntem, tarihsel bir metni çağdaş kuramsal araçlarla dönüştürmeyi değil; onun yapısal örüntüleriyle post-hümanist düşünce arasında eleştirel bir temas yüzeyi kurmayı amaçlamaktadır. Post-hümanist kavramlar, eserdeki yönetsel mimariyi açıklayıcı bir çerçeve sunmak üzere devreye alınmış; metnin tarihsel bağlamı göz ardı edilmeden, çağdaş düşünceyle karşılıklı bir düşünsel etkileşim kurulmuştur. Bu yaklaşım, geçmiş bugünün kategorileriyle yeniden inşa etmektense, klasik siyasal metinlerin kavramsal potansiyelini farklı teorik katmanlarda yeniden düşünmeyi önerir. Metnin,

antropomerkezci bir fail anlayışı çerçevesinde değil; işlevsel birimler etrafında örgütlenen sistem-merkezli bir tasavvur doğrultusunda kurgulanıp kurgulanmadığı sorusu temel problematiği oluşturmaktadır. Zira eserdeki karakterlerin, geleneksel anlamda özerk özne figürleri olmaktan çok, ideal bir yönetim düzeninin birbirine entegre modülleri olarak işlev gördükleri yönündeki kuramsal imkân, mevcut literatürde genellikle göz ardı edilmiştir. Bu bağlamda, bireyin sistem içinde fonksiyonel bir yapıya indirgenmesi olgusuna odaklanmak, *Kutadgu Bilig*’in siyasal felsefesini post-hümanist bir kuramsal mercekten yeniden değerlendirmeyi mümkün kılar. Post-hümanist kuram, özünde insan-merkezci epistemeyi sorgulayarak, insan öznenin mutlak ve müstakil bir fail olduğu varsayımını aşmayı önerir. Nitekim Braidotti’nin belirttiği üzere, eleştirel posthümanist kuram “insan-öznenin failliğini tek başına sürdürmesindeki problemleri ifşa ederek” işe başlar (Tarcan-Kancı, 2022: 167). Bu teorik çerçeveye göre insan, artık dünya ve tarih içindeki yegâne belirleyici aktör değildir; insan dışı özneler, teknolojiler ve sistemler de analiz kapsamına dâhil edilir. *Kutadgu Bilig*’de alegorik karakterlerin kişisel özelliklerinden ziyade temsil ettikleri kavramlar doğrultusunda hareket etmeleri, tam da bu tür bir insan-sonrası okumanın kapısını aralar. Örneğin, hükümdar Kün Togdı’nın adalet ilkesinin cisimleşmiş bir taşıyıcısı olması, onun bireysel iradesinden ziyade yazılım benzeri bir yönetim kodunun yürütücüsü gibi davranmasına yol açar. Gerçekten de eserde hükümdarın rolü, mutlak otorite icra eden bir süje olmaktan çok, kendisini aşkın bir yasa olan *töre*ye/kanuna tabi kılan ve onu uygulayan bir arayüz olarak çizilir (Adalıoğlu, 2013, 244-248). Bu yönüyle *Kutadgu Bilig*, öznenin geri plana çekildiği, yönetim erkinin makineleştiği bir düzenin habercisi gibi okunabilir.

Söylem çözümlemesi yöntemiyle metne yaklaştığımızda, *Kutadgu Bilig*’in dilinde ve kurgusunda, insan figürlerinin otonom birer özne olmaktan ziyade, büyük bir idari mekanizmanın fonksiyonel birimleri olarak konumlandırıldığını fark ediyoruz. Her bir karakter, tıpkı modern bir yazılımın modülleri gibi, belirli bir görevi yerine getirmek üzere tasarlanmışçasına birbirleriyle ilişkilendirilir. Özne kavramının bu şekilde dağıtılması ve yerine rollerin/donanımların geçirilmesi, hümanist düşüncedeki klasik özne anlayışının ihlal edilmesi anlamına gelir. Bu noktada, Haraway’ın ortaya koyduğu *siborg* kavramsallaştırması son derece ufuk açııcıdır. Haraway, hümanizmin insan-merkezci ve ikili karşıtlıklara dayalı ontolojisini sarsan “siborg” imgesiyle, insan ile makine, biyoloji ile teknoloji arasındaki sınırları bulanıklaştırır. Haraway’ın “siborg manifestosu”, insanı merkezi ve ayrıcalıklı konumundan alışıya ederek, insan-olmayan unsurlarla beraber varolan hibrit bir öznelliğe işaret eder. Nitekim kendisi, *siborg* metaforuyla Batı düşüncesinin mutlak düalizmlerine ve özcü insan tasavvuruna meydan okurken, bilgi ve iktidar yapılarını da radikal biçimde eleştirir (Braidotti, 2021: 99-100). *Kutadgu Bilig*’deki karakterleri, Haraway’ın önerdiği üzere, insan-makine arasındaki sınırın eridiği bir düzlemde, belli işlevleri yerine getirmek için kurgulanmış varlıklar gibi okumak mümkündür. Bu dört figür, bir araya gelerek ideal devlet adlı “bütünleşik organizmanın” çalışmasını sağlayan bileşenlerdir; tıpkı bir *siborg* bedenin organik ve sentetik parçalarının ortak işleyişiyle hayatta kalması gibi, *Kutadgu Bilig*’in siyasal bedeninde de kişiler değil, roller ön plandadır.

Post-hümanist teorinin diğer kuramcıları da insan-merkezli epistemenin aşılması gereğini farklı açılardan dile getirmişlerdir. Deleuze ve Guattari, öznenin dağıldığı ve kimliğin sabit değil akışkan ve çoğulcu bir oluşlar dizisi olduğunu savunarak, hiyerarşik insanmerkezci perspektifleri sarsmışlardır (Şencan, 2025, 47). Deleuze’ün felsefesi özellikle, aşkın (transcendent) kategorileri reddetmesi, Kartezyen ikilikleri çözmesi ve bedenleri dinamik birleşimler (assemblage/bileşim) olarak ele almasıyla,

insan merkezli düşünceyi sorgulamaya imkân tanır (Şencan, 2025, 55-59). Onların düşüncesinde özne, çok parçalı bir makinenin veya düzeneğin parçasıdır; her bir parça, diğerleriyle ilişkisi içinde anlam kazanır. Bu perspektiften bakıldığında *Kutadgu Bilig*’in kahramanları, Deleuze-Guattari’nin makinesel **düzenek** kavramına uygun biçimde, bir toplumsal makinenin bileşenleri olarak görülebilir. Her bir karakter, kendi başına anlamlı bir bütün olmaktan ziyade, devlet denilen büyük makinenin dişlileri misali çalışır: Adaletin dişlisi (Kün Togdı), saadetin dişlisi (Ay Toldı), aklın dişlisi (Ögdülmiş) ve hakikate yönelmiş zühdün dişlisi (Odgurmuş) uyum içinde döndüğünde, ortaya çıkan mekanizma ideal düzeni üretir. Bu anlayış, öznenin merkezden çekilerek yerini dağıtık bir öznellik ağına bırakması demektir ki bu tam da posthümanist teorisinin vurguladığı bir dönüşümdür. Lyotard’ın *insan-ötesi* (inhuman) kavramı da benzer şekilde insanist varsayımların radikal biçimde merkez dışına alınmasını önerir. Lyotard, teknolojik gelişme çağında insanın kendi kategorilerinin ötesine geçmekte olduğunu, “insan” kavramının etrafını saran *insan-dışı* unsurların, insanı tanımlayan sınırları bulanıklaştırdığını belirtir (Boyé, 2020). Bu, insanı aşkın anlatıların (ilerleme, rasyonalite vb.) sorgulandığı postmodern bağlamda, öznenin çözülmesi ve yerini belirsiz bir failiyet alanının alması anlamına gelir. Bir bakıma, *Kutadgu Bilig*’deki yöneticilik nosyonu da insanî karizmadan ziyade yapısal konumun ağırlık kazandığı bir çerçeve çizer. Adalet, bireysel niyetten bağımsız olarak törenin işlemesiyle tesis edilir (Büyükbaş– Vargün, 2016, 30); böylece hükümdar, Lyotard’ın tabiriyle, insani öznenin ötesinde, *işlevsel bir ilkenin taşıyıcısına* indirgenmiş olur (Özcan, 2022, 174-175).

Hayles’in posthümanizm çözümlemeleri, insan öznenin yerini enformasyon akışlarına ve makine mantığına bıraktığı tezini ortaya koyar ki bu, çalışmamızın ana fikriyle doğrudan örtüşmektedir. Hayles’a (1999, 239-240) göre modern teknobilimsel imgelemde beliren “hesaplamalı evren” anlayışı, düşünceden genlere hatta topluma dek evrendeki her şeyi algoritmik dizilerle işleyen koda indirgemektedir; öyle ki artık “her şey hesaplar, her şey koddur”. Bu yeni kozmolojide bilgi, maddi özün yerine geçer ve beden dâhil her unsur, bilgi kodlarının taşıyıcısı konumuna indirgenir. Sonuç olarak “enformasyon bedenden kopmuştur” ve posthüman özne, bedenliliğe değil desenlere (paternlere) öncelik veren bir bilinç yapısına evrilmiştir (Karataş, 2019, 69-73). Hayles’ın tespitiyle “*posthüman, bedenden ziyade bilgi örüntülerini önceleyen yeni bir öznelliktir*” (Karataş, 2019, 77-78). Bu bakış açısı, *Kutadgu Bilig*’deki yönetim kurgusuyla paralel düşünülürse, eserin karakterlerinin de bedenlerinden yahut insani duygu ve iradelerinden ziyade, temsil ettikleri ilke ve kurallar dizgesiyle tanımlandıkları söylenebilir. Bir başka deyişle, *Kutadgu Bilig*’in dünyasında bireyler, bir programın kod satırları gibi, kendi dışlarında tanımlanan bir düzeneğin icracıdır. Yusuf Has Hâcib’in kurguladığı yönetim modeli, sanki *insanlık sonrası* bir toplum düzeni tahayyül ediyormuşçasına, makine mantığı ile işler. Doğru yasa (töre) tarafsız uygulanır, erdemler bir algoritmanın değişkenleri gibi dengelenir ve ortaya ideal toplum çıktığında, bunu mümkün kılan insan değil, insanın da tabi olduğu aşkın düzen olur.

Bu çözümleme, yönetim sisteminin bir yazılım gibi çalıştığı ve bireyin yerine makine mantığının geçtiği fikrini tarihsel bir metin üzerinden temellendirerek, günümüzün teknolojik yönetim biçimleriyle anlamlı bir diyalog kurmayı sağlar. Gerçekten de günümüzde yapay zekâ ve algoritmalar, karar alma süreçlerinde giderek daha fazla rol oynayarak “algoritma ile yönetim” (algokrasi) denilen olguyu ortaya çıkarmıştır. Algokrasi, bilgisayar algoritmalarının –özellikle yapay zekâ– yasa yapımında, düzenlemelerde ve gündelik hayatın her alanında kullanıldığı alternatif

bir hükümet ve sosyal düzen biçimi olarak tanımlanmaktadır (Polat, 2024, 199-201). Modern teknopolitik sistemlerde bireylerin kararları, yerlerini veriye dayalı algoritmik süreçlere bırakmaktadır; bir başka ifadeyle, insan unsuru, karar verici konumundan çok, veriler ve kodlar tarafından yönlendirilen bir sistemin parçası haline gelmektedir. Nitekim bazı araştırmacılar, belirli algoritmalar ile insan toplumunun birleşiminin bir “sosyal makine” oluşturduğunu savunmaktadır (Cristianini–Scantamburlo, 2020, 647-649). Bu durum, bireyin işlevsel bir konuma indirgenmesi meselesinin güncel bir tezahürü olarak görülebilir. *Kutadgu Bilig*’de tahayyül edilen devlet düzeni ile bugünün algoritmik yönetim modelleri arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Her ikisinde de yönetim erki, insanî zaatlardan arınmış, tutarlı ve öngörülebilir bir mekanizma olarak kavramsallaştırılır. Bu makale, söz konusu paralelliği ve post-hümanist kuramsal çerçevenin ortaçağ Türk siyaset düşüncesine uygulanabilirliğini tartışarak, hem literatürdeki bir boşluğu doldurmayı hem de farklı dönemler arasındaki entelektüel süreklilik ve kopuşları ortaya koymayı amaçlamaktadır. *Kutadgu Bilig*’in post-hümanist bir okuması, insan-merkezli epistemenin aşılmasına yönelik teorik tartışmalara tarihsel derinlik kazandırırken, bugünün yapay zekâ destekli yönetim anlayışlarına da eleştirel bir ışık tutacaktır.

1. Kuramsal Arka Plan

Post-hümanist kuram, insanı merkeze alan klasik düşüncenin eleştirisiyle şekillenir ve insan-sonrası bir dünyada öznenin ve bedenin konumunu yeniden tanımlar. Bu bölümde, post-hümanist düşüncenin temel ilkeleri ve bu alandaki kuramsal yaklaşımlar ele alınacaktır. Amaç, *Kutadgu Bilig*’e uygulanabilir bir kuramsal çerçeveyi net biçimde oluşturmaktır. Post-hümanizm kavramının içerdiği eleştirel dönüşüm noktaları şu şekilde özetlenebilir:

❖ **Antroposentrizmin Eleştirisi:** Post-hümanizm, insanmerkezci dünya görüşünü reddeder; insan türünün ayrıcalıklı ve mutlak merkez olduğu varsayımını sorgular (Braidotti, 1999, 56; Braidotti, 2017, 105). İnsan dışındaki varlıkların (hayvan, makine, doğa vb.) da ontolojik ve etik değere sahip olduğunu vurgular (Soeiro, 2020, 200).

❖ **Öznellik Krizi:** Rasyonel ve birliğe sahip “özne” fikri postmodern/post-hümanist düşüncede çözülmeye uğramıştır. Modern insan kavramının tarihselliği açığa çıkmış, “insan”ın sabit ve evrensel bir öz olmayıp belirli düşünce biçimlerinin ürünü olduğu anlaşılmıştır (Kirsch, 2023, 9). Böylece öznenin konumu, dil, kültür, teknoloji ve güç ilişkileri tarafından dağıtılan ve kararsız hale gelen bir yapıya dönüşür.

❖ **İnsan-Makine Geçişkenliği:** İnsanın biyolojik sınırları ile teknolojik olan arasındaki çizgi bulanıklaşmıştır. Sibernek dönemden itibaren beden, protezlerle genişleyen ve enformasyon akışına dâhil olan bir form olarak görülür. Artık “bedensel varoluş ile bilgisayar simülasyonu arasında özsel bir fark olmadığı” post-hümanist bir görüş ortaya çıkmıştır (Hayles, 1999, 3). Haraway’nin “siborg” figürü, insan ile makine arasındaki geçişkenliği simgesel olarak gösterir.

❖ **Enformasyonel Beden:** Post-hümanist çağda beden, biyolojik bir organizma olmanın ötesinde, enformasyonel bir desen olarak kavramsallaştırılır (Abbas, 1999). Özellikle sibernetik ve bilgi kuramının gelişimiyle, bilinç ve kimlik veri akışlarıyla tanımlanabilir hale gelmiştir. Bedenin dijital temsiline (DNA verisi, biyometrik veriler vb.) önem kazanması, “bedenin bilgiye indirgenmesi” tartışmalarını doğurmuştur.

❖ **Sistem-Merkezli Ontoloji:** İnsan, tekil ve ayrıcalıklı bir varlık olmaktan ziyade, daha büyük sistemlerin bir parçası olarak ele alınır. Varlığı sadece bireyler

düzeyinde değil, ağlar, makineler, ekolojiler veya toplumsal sistemler düzeyinde anlamlandıran bir ontoloji benimsenir (Chung–Wooley, 2003, 13-14). Bu bakış, öznenin etkileşimde bulunduğu geniş ağlar içinde eriyerek dağıtık bir özne haline gelmesini vurgular.

Yukarıdaki ilkeler doğrultusunda gelişen post-hümanist kuramsal çerçeve, çeşitli düşünürlerin katkılarıyla zenginleşmiştir. Aşağıda, bu bağlamda öne çıkan kuramsal yaklaşımlar ele alınmakta ve temel kavramların farklılıkları karşılaştırmalı olarak açıklanmaktadır.

1.1. Antroposentrizm Eleştirisi ve Öznelliğin Dönüşümü

Post-hümanist düşüncenin çıkış noktası, Aydınlanma ve hümanizm geleneğinin merkezinde yer alan antroposentrik (insan-merkezci) anlayışın kökten eleştirisidir. Braidotti (1999, 123), post-hümanist duyarlılığın özünü “antroposentrizmin aşılmasında” görür. İnsan dışındaki yaşam formlarının ve maddi dünyanın değersizleştirildiği hiyerarşik ontolojilere karşı, zoe-merkezli (canlılık-merkezli) bir eşitlikçi yaklaşım önerir. Braidotti’ye (1999, 212-213) göre yaşam, tek bir türe (insana) ait bir ayrıcalık değil, kesintisiz bir süreklilik ve tüm türleri kesen dinamik bir güçtür. Bu anlayış, insanı doğadaki ayrıcalıklı efendi konumundan indirerek, onu yaşam ağının bir parçası olarak konumlandırır. Antroposentrizmin sarsılması, beraberinde **öznenin krizini** getirmiştir. Foucault, daha 1966’da “İnsanın bir buluş ve belki de sonuna yaklaşan bir buluş olduğunu” ilan ederek, insan kavrayışımızın tarihsel koşullarını ifşa etmiştir (Bayram, 2018, 220). Foucault’nun vurguladığı üzere modern “insan” kavramı, 18. yüzyılda ortaya çıkmış ve zamanla yerini başka insanlık tasavvurlarına bırakacaktır. Nitekim postmodernistler, öznenin özerk ve evrensel bir töz olmadığını, bilgi sistemleri ve söylemler tarafından inşa edildiğini göstermişlerdir. Lyotard (1988) da insandışı (*The Inhuman*) kavramıyla, hem teknolojik sistemlerin insanı aşan yönlerine hem de insanın içinde barındırdığı ve hümanist özne tanımına sığmayan yönlere dikkat çeker. Öznenin bütünlüğü dağılırken, yerini ilişkisel ve parçalı öznelilikler alır. Braidotti (1999, 83), günümüz koşullarında öznelliğin “genişlemiş, ilişkisel bir benlik” olarak ortaya çıktığını ve insan dışı unsurlarla iç içe geçtiğini belirtir. Böylece post-hümanist düşüncede özne, sadece insan bilincine indirgenemeyen, ağlarla ve maddi süreçlerle ortaklaşa oluşan bir süreç haline gelir.

1.2. İnsan ve Makine: Siborg Metaforu ve Assemblage Kavramı

Teknolojinin hızlı gelişimi ve sibernetik düşüncenin etkisi, insan-makine ayrımını bulanıklaştırarak insan-makine geçişkenliğini önemli bir kuramsal mesele haline getirmiştir. Bu alanda Haraway’ın ortaya attığı siborg metaforu yol göstericidir. Haraway, *Siborg Manifestosu* adlı çalışmasında, sınırları ihlal eden, insan, hayvan ve makine arasındaki ikilikleri aşındıran siborg figürünü öne sürer. Siborg, modern dünyanın “doğa” ve “kültür” arasındaki katı ayrımlarını reddeden, kurgu ile gerçeğin iç içe geçtiği bir post-hüman özneyi temsil eder (Haraway, 2016, 29). Haraway bu figürle feminist bir müdahalede bulunarak, teknolojik bedenlerin patriyarkal mitlerden arınmış yeni kimlik potansiyellerini gösterir (Bozok, 2019, 144). Siborg, beden ile teknoloji kesişiminde var olur ve bu sayede hem biyolojik hem de yapay olanın bir arada düşünülebileceğini kanıtlar.

Öte yandan, Deleuze ve Guattari’nin felsefesinde öne çıkan assemblage (tertiplenme veya makinesel **düzenek**) kavramı, insan-makine ilişkisini daha geniş bir ontolojik çerçeveye oturtur. Deleuze ve Guattari, toplumsal ve doğal olguları sabit öznelere değil, akışkan ve heterojen bileşenlerin bir araya gelerek oluşturduğu makinesel düzeneklere dayandırır. Assemblage, belirli bir anda bir araya gelen

insan, hayvan, nesne, fikir gibi farklı unsurların oluşturduğu geçici bütünlüktür. Bu yaklaşımda insan bedeni ayrıcalıklı ya da bağımsız bir birim değildir; aksine bir ağ içinde düğüm noktalarından sadece biridir (Aydın-Şentürk, 2022, 296). Puar'ın (2012, 6) vurguladığı gibi, assemblage kavramsal çerçevesi “insan bedenini ayrıcalıklı, organik bir bütünlük olarak görmeyi reddeder. Yani assemblage, bedenleri yalnızca insan veya organik olarak ele almaz; şehirler, makineler, kurumlar hatta doğal varlıklar da birer “beden” olarak düşünülebilir (Aydınalp, 2020, 53-54) Bu, insan bedeninin sınırlarının ciltle tanımlı olmadığını, bedenin sürekli olarak diğer bedenler, güçler ve akışlarla birleştiğini ima eder. Haraway'nin siborgu ikilikleri yıkarken hâlâ bir insan-makine melezi olarak “beden/teknoloji kesişiminde” konumlanır (Hayles, 1999, 177). Buna karşılık Deleuze-Guattari çizgisindeki assemblage yaklaşımı, beden kavramını tümüyle dağıtarak birbiriyle bağlantılı süreçler ve ilişkiler ağı içinde ele alır.

Siborg-assemblage farkı, post-hümanist kuram içindeki iki farklı yönelimi gösterir. Siborg, bireysel bedenin teknolojik uzantılarla dönüşümünü simgelerken, assemblage bireyselliğin ötesine geçerek çokluktan oluşan bir düzeni vurgular. Başka bir deyişle, siborg kavramı hâlâ özne merkezli bir dönüşümü imlerken (bir bedenin hibrit hale gelmesi), assemblage kavramı öznelliği dağıtarak ortaya çıkan oluşumun kendisini odak alır. Her iki kavram da insan-makine bütünlüşmesini ele alsada da, siborg teknolojik beden imgesiyle kimlik ve deneyim boyutuna işaret ederken assemblage, makinesel ağ imgesiyle yapısal ve ontolojik boyuta işaret etmektedir. Bu farklılığa rağmen, her iki yaklaşım da insan ile teknoloji arasında geçişli bir ilişki olduğunu, öznenin sabit sınırlarının kalmadığını ortak bir zeminde kabul eder.

Burada transhümanizm ile posthümanizm ayrımına da değinmek gerekir. Transhümanizm, insanın teknolojik ve biyomedikal araçlarla geliştirilmesi ve insani sınırların aşılması gerektiğini savunan akımdır (Bayık, 2022, 93-95). Bu düşünce, insan-merkezci değerleri sürdürüp insanı “insanlığın varisi” olarak yüceltirken, post-hümanizm insanmerkezci bakışı terk ederek insanın ayrıcalıklı konumunun sonunu ilan eder. Başka bir ifade ile transhümanizm hümanizmin mirasçısıdır ve insanı teknolojinin yardımıyla mükemmelleştirmeyi amaçlar; post-hümanizm ise hümanizmin krizine dikkat çeker ve insanın ontolojik, etik ve biyolojik ayrıcalıklarını temelden sorgular (Merzlyakov, 2022, 475). Örneğin, transhümanistler ölümsüzlük, üstün zekâ veya süper-insan güçleri elde etmeyi hedeflerken, eleştirel post-hümanistler insan-merkezli yaklaşımların doğaya, topluma ve teknolojiye bakışımızı nasıl kısıtlandığını ortaya koyarlar. Bu çalışmada benimsenen post-hümanist perspektif, transhümanizmin aksine insanı merkezde tutan bir “ilerleme” anlatısından ziyade, insanın teknoloji ve diğer yaşam formları karşısındaki ayrıcalığını problematize eden bir eleştirel çerçevedir.

1.3. Bedenin Yeniden Tanımı: Biyopolitik Beden ve Enformasyonel Beden

Post-hümanist kuram, “beden” kavramını da dönüştürerek biyoloji ile bilgi arasındaki ilişkiyi yeniden yorumlar. Geleneksel olarak modern iktidar, Foucault'nun kavramsallaştırmasıyla, biyopolitika üzerinden bedeni nüfuz alanı yapmıştır. Biyopolitik beden, iktidarın denetim ve düzenleme nesnesi hâline gelen, doğum-ölüm oranları, sağlık, ırk ve cinsiyet politikalarıyla yönetilen bedendir. Giorgio Agamben, modern iktidarın özünü “çıplak hayat”ı üretmek ve yönetmek olarak tanımlar. Ona göre egemen iktidar, istisna halini ilan etme gücüyle, bir canlıyı yasa koruması dışına itip öldürülebilir kılarak *homo sacer* (kutsal insan, yani kurban edilemeyen ama cezasızca öldürülebilir çıplak hayat) figürünü yaratır (Allen, 2006; Murray, 2013, 101). Örneğin Nazi kampı, Agamben'e (2001, 226) göre modernitenin uç biyopolitik mekânıdır; insan bedeninin tamamen nesneleştirildiği, yaşam ve ölümün

egemenin kararıyla belirlendiği bir düzeni temsil eder. Bu bağlamda biyopolitik beden, vatandaş bedeninden ziyade, iktidarın tasarrufundaki “nüfus”un bir parçası olarak ele alınan, gerekirse yaşamına son verilebilecek kadar fonksiyonelleştirilmiş bedendir. Biyopolitik iktidar, canlı bedeni disiplin altına alarak “yaşatma ya da ölüme terk etme” gücünü elinde tutar (Alca–Malkoç, 2023, 9920).

21. yüzyılda, bilgi teknolojilerinin yükselişiyle birlikte beden, biyopolitik yönetimin yanı sıra enformasyonel bir boyutta da ele alınmaya başlanmıştır. Hayles, post-hümanist görüşün “enformasyonel deseni, maddi tezahürün önüne koyduğunu”, yani biyolojik bedenin sadece tarihin bir kazası, oysa asıl özün bilgi formunda görüldüğünü belirtir (Abbas, 1999). Enformasyonel beden, bir organizma olmaktan ziyade veri akışlarının bir düğümü, bilgi kodlarının taşıyıcısı olarak düşünülen bedendir. Özellikle siberkültür ve dijital çağ, bedeni sayısallaştırılmış veriler yığını olarak görme eğilimini güçlendirmiştir. Örneğin, insan genomunun dijital ortama aktarılması, bedenin genetik bir “bilgi bankası” haline gelmesine yol açmıştır. Artık iktidar, sadece bedenleri disipline etmekle kalmaz, aynı zamanda onların verilerini de izler ve kontrol eder. Veri madenciliği teknikleriyle bireylerin sağlık, tüketim, konum bilgileri toplanarak profiller çıkarılmakta; böylece bedenin değeri ve kimliği, biyolojik özelliklerinden ziyade enformasyonel izlerine göre belirlenmektedir (Gür vd., 2024, 364-1365). Bu durum, bazı kuramcıların “enformasyonel biyopolitika” olarak adlandırdığı yeni bir iktidar biçimini doğurur.

Biyopolitik beden ile enformasyonel beden arasındaki fark, özünde bedenin yönetilme biçimindeki dönüşümdür. Biyopolitik paradigmanda beden, et ve kemikten bir canlı olarak doğrudan denetime tabi tutulurken; enformasyonel paradigmanda beden, dijital izler bırakan ve bu izler üzerinden denetlenen bir profile dönüşür. Yine de her iki durumda da ortak olan, bedensel öznenin fonksiyonel bir birime indirgenme tehlikesidir. Biyopolitik düzende beden, nüfus politikasının bir parçası olarak işlevselleşirken; enformasyonel düzende beden, veri akışlarında bir veri noktası olarak anlam kazanır. Post-hümanist kuram, bu dönüşüme eleştirel yaklaşarak, bedenin salt enformasyona indirgenmesine karşı bedenliğin (embodiment) önemini vurgular (Abbas, 1999). Hayles, bilgi ile madde arasındaki ayrımın aşırı vurgu kazanmasına karşı çıkarak, bedeni göz ardı eden bir post-hüman anlayışın tehlikelerine dikkat çeker (Bonnet, 2000). Sonuç olarak, post-hümanist perspektifte beden, ne bütünüyle biyolojik determinizme ne de bütünüyle enformasyonel indirgemeciliğe teslim edilir; aksine hem maddi hem de bilgi süreçlerinin kesişiminde, dinamik ve çok katmanlı bir oluşum olarak ele alınır.

1.4. Sistem-Merkezli Ontoloji ve Dağıtık Öznellik

Post-hümanist kuramın bir diğer kilit ilkesi, insanı tek başına ele alan özne merkezli ontolojiden, sistem-merkezli bir ontolojiye geçiştir. Bu bakış açısına göre insan, tekil bir aktör olmaktan ziyade, daha geniş ölçekli sistemlerin, ağların ve kolektif süreçlerin bir parçasıdır. Dolayısıyla varoluşu anlamak için öznenin ötesine, onu kuşatan ekosistemlere, teknolojik ağlara ve toplumsal makinelere bakmak gerekir. Hayles, posthüman kavrayışı tariflerken insanı kendi kendini organize eden daha büyük sistemlere eklemlenebilen bir birim olarak tanımlar (Bonnet, 2000). Bunun çarpıcı bir örneğini bal arıları üzerinden verir: Tek bir arı, sınırlı davranış kapasitesine sahipken, binlerce arının oluşturduğu koloni, bireylerin özelliklerine indirgenemeyecek düzeyde karmaşık ve yetkin bir “süper-organizma” olarak işlev görür (van der Sluijs–Vaage, 2016, 79). Koloninin varlığı, arıların tek tek yapamayacağı eylemleri mümkün kılar; dahası koloninin bir parçası olan arı, artık tekil bir özne olarak üreme yetisini bile yitirir çünkü koloninin işleyişi içinde uzmanlaşmış bir role bürünmüştür.

Hayles, bu örneğin insan öznesi için de geçerli olabileceğini belirtir: Birey, içinde yer aldığı sistemle bütünleştiğinde, geçmişte “özü” sayılan bazı fonksiyonlarını veya özerkliğini kaybeder; zira öznellik, sistem içinde dağıtılmaktadır (Bonnet, 2000). Günümüz toplumlarında insanlar, örneğin küresel dijital iletişim ağlarının, ekonomik sistemlerin veya devlet gibi bürokratik-makinesel yapılanmaların birer parçası olarak davranırlar. Sistem-merkezli ontoloji, öznenin bu ağlar tarafından şekillendirildiğini, hatta varlığını borçlu olduğunu savunur.

Deleuze ve Guattari’nin “makinesel bağlam” kavramı da benzer şekilde, toplumsal düzeni bireylerden çok bağlantılar ve akışlar üzerinden okumayı önerir. Onlara göre arzu bile bireysel bir içsel güç değil, makinelerin (insan ve insan-dışı unsurların) oluşturduğu bir süreçtir. Bu yaklaşım, geleneksel anlamda “insan doğası” ya da sabit bir “kimlik” kavramının ötesine geçerek, insanı sürekli oluş halinde, her an başka makinelerle birleşip ayrılan bir fazlı varlık olarak betimler. Öznellik dağılımı, bu bakışın temel sonucudur: Failiyet (ajanlık) artık sadece insana özgü değildir, sistemin farklı parçalarına yayılmıştır. Latour gibi aktör-ağ kuramcıları da teknolojik objelerden kurumlara kadar pek çok unsurun “aktör” olarak kabul edilmesi gerektiğini öne sürerek benzer bir sistem-merkezli anlayış geliştirmişlerdir (Gürleyen–Uras, 2023, 146-148). Post-hümanist düşüncede ontoloji, insan ile insan-olmayanın, özne ile nesnenin iç içe geçtiği, *insanın yalnızca bir düğüm olduğu* karmaşık ağların ontolojisidir. Bu ağlarda insanın fonksiyonları, tıpkı arının koloni içindeki rolü gibi, sistemin gereklerine göre yeniden tanımlanır.

1.5. *Kutadgu Bilig*’e Uygulanabilir Kuramsal Çerçeve

Yukarıda ana hatlarıyla çizilen post-hümanist kuramsal arka plan, *Kutadgu Bilig* metnini çağdaş bir gözle yeniden yorumlamak için kullanılacaktır. *Kutadgu Bilig*, geleneksel olarak bir nasihatname ve siyasetname olarak, ideal bir yönetim ve toplum düzeni tasviri sunar (Arslan, 2014, 106-107). Bu çalışmada ise metin, post-hümanist kavramlarla yeniden okunarak, yönetim erkini bir makine gibi işleyen bir sistem olarak ele alınacaktır. Örneğin, eserdeki hükümdar, vezir ve halk arasındaki ilişkiler ağı, Deleuze ve Guattari’nin assemblage kavramı ışığında, tek tek kişilerin ötesinde işleyen bir *düzenek* olarak görülebilir. Bu düzenekte her bir aktör, kolonideki arı misali, sistemin bütününe katkıda bulunan bir işleve indirgenmiştir. “Yönetim erkini makineleşmesi”, iktidarın kişisel erdemlerden ziyade, işlemsel bir mekanizma gibi çalıştığını; yöneten ve yönetilenlerin bu mekanizmanın dışlılarına dönüştüğünü ima etmektedir. Böyle bir okuma, klasik metindeki insan figürlerini post-hümanist bir gözle değerlendirerek onların fonksiyon kaybını –yani insani özerklik ve iradenin, daha büyük bir düzenin gerekleri karşısında silikleşmesini– ortaya koymayı hedefler.

Ayrıca post-hümanizmin antroposentrizm eleştirisi, *Kutadgu Bilig*’deki insan merkezli etik ve politik vurguları yeniden incelemeyi mümkün kılar. Metin, ideal bir hükümdarın adalet ve bilgelikle dünyayı düzene koymasından bahsederken, post-hümanist bir çerçeve, bu düzende insan dışı unsurların (örneğin kader, doğa düzeni, kozmik adalet) rolünü ve önemini araştıracaktır. Öznellik krizi perspektifiyle, *Kutadgu Bilig*’deki karakterler sabit tipler olarak değil, içinde bulundukları toplumsal-makinesel ilişkiler tarafından tanımlanan pozisyonlar olarak okunabilir.

Biyopolitik ve enformasyonel beden kavramları, eserde insan bedenine atfedilen işlevlerin de çözümlenmesini sağlayacaktır. Örneğin, hükümdarın bedeni ve sağlığı, klasik yorumda salt bireysel bir özellik iken, post-hümanist yorumda yönetim makinesinin bir parçası, bir biyopolitik unsur olarak değerlendirilebilir –zira hükümdarın varlığı, düzenin devamlılığı için araçsallaştırılır–. Bu, insan bedeninin

nasıl fonksiyonelleştiğini ve bir bakıma makineleştiğini göstermenin bir yolu olacaktır. Bu kuramsal arka plan sayesinde, *Kutadgu Bilig*'in sunduğu yönetim felsefesi ve insan anlayışı, modern post-hümanist kavramlarla yeniden değerlendirilecek ve “yönetim erkinin makineleşmesi ve insanın fonksiyon kaybı” tezinin kuramsal temelleri sağlamlaştırılacaktır. Böylece, klasik metnin, insan-sonrası bir okuması yapılırken, hem metne yeni bir soluk getirilmesi hem de post-hümanist kuramın somut bir örnek üzerinden sınanması mümkün olacaktır.

2. Karakterlerin Fonksiyonel Analizi

Kutadgu Bilig, dört ana karakterin diyalogları şeklinde yapılandırılmış alegorik bir eserdir; bu karakterlerin her biri adalet, talih, akıl ve kanaat gibi temel kavramları temsil eder. Yusuf Has Hâcib'in eser içerisindeki açıklamalarına göre Kün Toğdı adaleti (köni törü), Ay Toldı talih veya mutluluğu (kut), Ögdülmüş akli (ukuş) ve Ogdurmuş ise dünya hayatının sonunu ve kaderi simgelemektedir (Taş, 2013, 248). Klasik yorumda bu dört kavram, ideal insanın erdemleri olarak görülür ve karakterler “iki dünyanın saadetine” ulaşmak için bu erdemleri nasıl gerçekleştirebileceğini gösteren örnek kişilikler şeklinde okunur (Yıldızlı, 2023, 210-211). Ancak post-hümanist bir perspektiften bakıldığında, bu karakterler bağımsız öznel varlıklar olmaktan ziyade, bir sistemin işlemsel modülleri veya makinenin parçaları olarak ele alınabilir. Başka bir deyişle, her bir karakter kendi başına bir özne değil, daha büyük bir düzenin (yönetim aygıtının) işlevsel bir birimi olarak iş görmektedir. Bu bakış açısı, insanı merkezî fail kabul eden hümanist anlayışın tersine, insanı yalnızca geniş bir düzenekteki bir parça olduğunu vurgulayan post-hümanist kurama dayanmaktadır. Post-hümanizm, modern dünyada “özne” kavramının krize uğradığını ileri sürerek, bireylerin aslında karmaşık insan-dışı unsurlarla birlikte hibrit bir bütünün parçası olarak görülmeleri gerektiğini öne sürer (Kalpokas, 2020, 702). Bu teorik çerçevede *Kutadgu Bilig*'in karakterleri de özne konumlarından çıkarılıp, bir araya geldiklerinde anlam kazanan modüler unsurlar şeklinde incelenebilir.

Böyle bir okuma, her bir karakterin temsil ettiği kavramın sistem içindeki rolünü ön plana çıkarır. Karakterler, alegorik niteliği gereği zaten kendi kavramlarının taşıyıcısı konumundadır; bu yönleriyle bedenlerinden ziyade temsil ettikleri enformasyona, yani kavramsal içeriğe indirgenmiş “enformasyonel bedenler” olarak düşünülebilir. Özne-kişilik özelliklerinden arındırılan bu figürler, bir makineyi oluşturan dişliler gibi, ancak bütünün parçası olarak işlevseldir. Bu durumda adalet, talih, akıl ve kanaat, dört ayrı insan öznenin içsel erdemleri olmaktan çıkar; bunun yerine, yönetim mekanizmasının yerine getirilmesi gereken fonksiyonları haline gelir. Her bir karakter, sistemin belirli bir gereksinimini karşılayan bir modül gibi çalışır ve bu modüllerin etkileşimi sonucunda ideal düzen ortaya çıkar. Bu yaklaşımla, geleneksel anlatılardaki kahraman merkezli failiyet dağılımı çözülür; artık eylemlerin ve etkinin kaynağı tek bir insanda değil, karakterlerin oluşturduğu ağı içinde, dağıtık bir şekilde konumlanmıştır. Netice itibarıyla, “yönetim erki” insanların şahsi iradelerinden bağımsızlaşarak makineleşmiş bir düzen halinde işlerken, “insan” unsuru da özgün failiyetini yitirip sistemin fonksiyonel bir parçasına dönüşmektedir.

2.1. Kün Toğdı: Adaletin Mekanik Modülü

Kün Toğdı eserde hükümdar rolündedir ve adalet ilkesini temsil etmektedir (Kalkışım, 2013, 93). Post-hümanist bakış açısıyla Kün Toğdı, eti ve kemiğiyle bir şahıs olmaktan çok, adaletin –ya da dönemin ifadesiyle töre'nin– cisimleşmiş hâli, sistemin hukuk modülüdür. Adalet, devlet makinesinin düzenleyici yazılımı gibi düşünülebilir; Kün Toğdı da bu yazılımın taşıyıcısı ve uygulayıcısı olan bir arayüz

gibidir (B y kba  Varg n, 2016, 29-31). Nitekim ideal hükümdar, keyf  iradesini değil, yasa'nın ve adaletin gerekliliklerini yerine getirmelidir. Bu yönüyle K n Toğdı'nın kişisel özellikleri veya duygularından ziyade, temsil ettiği kavramın gerektirdiği işlev önem kazanır. Weber'in modern bürokrasi analizinde belirttiği gibi, yönetim mekanizması insan faktörünü ne denli devre dışı bırakırsa o denli kusursuz işlemektedir (Saygılı, 2010, 87). *Kutadęu Bilig*'de de K n Toğdı, adeta kendi insani yönlerini silerek adalet ilkesinin nesnel bir ta ıyıcısına dönüşür. Hukuk, duygusal veya öznel olandan arındırılmış, hesaplanabilir kurallar bütünüdür; K n Toğdı bu kurallar bütününün (adalet prensibinin) vücut bulmuş h lidir.

K n Toğdı'nın sistem içindeki konumu, post-hümanist anlamda bir “assemblage” (birleşik düzen) içindeki modüler rollerden biri olarak görülebilir. Modern devletin de tıpkı tüm dı lıleri birbirine kenetlenen karmaşık bir makine gibi tasarlandığı düşünüldüğünde, bu makinenin işlemesi için gerekli olan temel katkı hukuktur (Saygılı, 2010, 63). K n Toğdı bu kurguda hukukun kendisini temsil ederek, devlet mekanizmasını ayakta tutan ana eksen görevini üstlenir. Adalet modülü olarak hükümdar, diğer parçaların (talih, akıl, kanaat) uyum içinde çalışabilmesi için gereken adil zemini sağlar. Onun  znel iradesi, aslında sistemin kurallarına içkin olduğu için, kişisel olmaktan çıkar ve makro düzeydeki düzenin sürdürülebilirliğiyle b t nle ir. Bu anlamda K n Toğdı, artık özerk bir insan değil; adaletin sistem içindeki uygulayıcısıdır. Kendi kararlarını almak yerine, önceden tanımlanmış kuralları y r rl ğ e koyar. Bu haliyle, yönetim erkinin makinele mi  yapısında en merkezi işlevi üstlenen parçaya d n   m  t r.

2.2. Ay Toldı: Talih ve Sistem Sürekliliği

Ay Toldı, eserde vezir rolünü üstlenen karakter olup talih (kut, baht) kavramını temsil eder ( enocak-Alsaç, 2021, 1103-1105). Geleneksel açıdan talih, hükümdarın baht açıklığı ve dünyanın nimetlerini sembolize ederken; post-hümanist açıdan Ay Toldı, sistemin dinamik ve çıktıya yönelik modülü olarak görülebilir. Bir başka deyişle Ay Toldı, adalet prensibinin (K n Toğdı'nın) toplumda somut refaha ve mutluluğ a dönüşmesini sağlayan işlevsel parçadır. Talih kavramı, insan kontrolünün ötesindeki rastlantısal veya kader  unsurları akla getirir de, Ay Toldı bu belirsizliği sistem içerisinde yönetilebilir kılan bir aracı gibidir. Vezir olarak, hükümdarın adil yönetiminin halk için somut mutluluk getirmesini sağlar; böylece sistemin çıktısı olan toplumsal düzen ve refah, Ay Toldı modülü üzerinden üretilir.

Ay Toldı karakterinin anlatı içindeki akıbeti, post-hümanist yorum açısından özellikle dikkat çekicidir. Ay Toldı'nın ölümünün ardından, onun görevini bilgi ve akıl timsali  gd lm   devralır. Bu durum, mekanik bir sistemde kişilerin değil işlevlerin asli olduğunu ortaya koyar. Nitekim Weber'in belirttiği üzere rasyonel bir bürokratik düzende “yüksek görevlilerin değiştirilmesi” ile dahi düzen pürüzsüz işlemeye devam edebilir; zira geri kalan görev mekanizması, kişiden bağımsız olarak çalışmasını sürdürür (Saygılı, 2010, 87). Ay Toldı'nın yerine  gd lm  'in geçmesi de benzer biçimde, kut (talih) modülünün bireye bağlı olmadığını, sistemin devamlılığını modüler yapı sayesinde koruduğunu gösterir. Vezir  lse de vezirlik kurumu – içerdiği fonksiyonlarla birlikte– yaşamaya devam eder. Bu bakımdan Ay Toldı, şahsi kahramanlık sergileyen bir özne değil, devredilebilen bir işleve sahiptir. Onun karakterinde “talih” unsuru kişisel bir talih olmaktan çıkıp, yönetim mekanizmasının kolektif bir girdisi haline gelir. Sistem içi öznellik dağıldığı için, talihin getirdiği sonuçlar tek bir aktörün başarısı değil, tüm düzenin ortak ürünüdür. Ay Toldı'nın varlığı ve yokluğu, sistemin genel akışını sekteye uğratmaz; bu da onun makine-parça mantığı içinde konumlandığını, fonksiyonunun kişi üzerinde önceliklendirildiğini

ortaya koyar. Öte yandan, Ay Toldı'nın temsil ettiği “kut” kavramı, yalnızca bireysel mutluluğun ya da refahın değil; tarihsel Türk siyaset geleneğinde egemenlik meşruiyetinin kaynağı olarak da işlev görmektedir. Kut, hükümdarlığın ilahi onayla ilişkilendirilmesini sağlayan kadim bir kavramdır ve bu bağlamda yalnızca sistemin çıktısı değil, yönetim yetkisinin metafizik temeli olarak da değerlendirilebilir. Nitekim kut kavramı, hem bireysel saadeti hem de devletin varlık gerekçesini aynı anda temsil edebilen çift düzlemlili bir kavramsal düğüm olarak işler. Bu açıdan bakıldığında, Ay Toldı'nın sistem içindeki rolü yalnızca refah sağlayan bir modül değil, aynı zamanda egemenliğin sürekliliğini sağlayan tarihsel meşruiyet ilkesinin taşıyıcısı olarak da anlam kazanır. Post-hümanist çerçevede bu çok katmanlılık, kutun yalnızca sistemsel bir çıktı değil, sistemin kendisini mümkün kılan koşul olarak da işlev gördüğünü gösterir. Dolayısıyla Ay Toldı, egemenliğin hem işlevsel hem simgesel yönünü temsil eden çift işlevli bir modüle dönüşmektedir.

2.3. Ögdülmiş: Akıl ve Enformasyonel Özne

Ögdülmiş, Ay Toldı'nın oğlu ve halefi olarak metne girer; temsil ettiği kavram akıldır (zekâ, bilgelik). (Taş, 2013, 248). Ögdülmiş'in devreye girmesiyle birlikte, sistemin vizyonunda talihin yerini akıl, yani bilgi ve strateji alır. Bu karakter, post-hümanist açıdan yönetim mekanizmasının “bilişsel modülü” olarak değerlendirilebilir. Ögdülmiş, babasından devraldığı vezirlik rolünü akıl boyutuyla doldurarak, adalet prensibinin (Kün Toğdı) pratik uygulamalarını bilgi temelinde şekillendirir. Onun görevi, sistemi veriye dayalı bir şekilde yönlendirmek, diğer parçaların (hükümdarın adaletinin ve toplumun mutluluğunun) sürdürülebilir olması için rasyonel çözümler üretmektir. Bu anlamda Ögdülmiş, insanî bir özne olmaktan ziyade, sistemin düşünen aklı, bir nevi bilgi işleme aygıtı gibidir.

Ögdülmiş'in özelliği, bilgiyi temsil etmesidir; bu yönüyle bedeni ve şahsi özellikleri silikleşir, taşıdığı enformasyon ön plana çıkar. Post-hümanist kuram, enformasyon çağında bedenin geri plana itilip bilginin belirleyici hale geldiğini vurgular (Tarcan-Kancı, 2022, 165-167). Gerçekten de Ögdülmiş, sahip olduğu akıl sayesinde değer kazanır; adeta “enformasyonel bir beden” olarak, zihniyle var olan bir figürdür. Bu durum, bilginin öznesinin artık tekil insan olmadığını, insanın bilgi akışı içinde bir düğüm noktası haline geldiğini ima eder. Ögdülmiş'in bilgeliği de aslında onun şahsından ziyade, sistemin sürekliliği için işlevseldir. Nitekim posthümanist özne anlayışı, insan-özneyi araçsallaştırarak onun eylemlerini daha büyük bir düzeneğin parçası kılar (Mbembe, 2003, 19). Ögdülmiş de kendi iradesinden çok, temsil ettiği akıl ilkesi tarafından yönlendirilen bir araç konumundadır: Akıl, onun aracılığıyla konuşur ve yön verir. Bu bakımdan Ögdülmiş, hibrit bir öznelliğe sahiptir denebilir; bir yanıyla insan (vezir) olmasına rağmen, esasen insanüstü bir kavram olan aklın taşıyıcısıdır. İnsan ile sistem, beden ile enformasyon Ögdülmiş karakterinde iç içe geçmiştir. O, kararlarıyla değil, sunduğu akılla belirleyicidir; böylece yönetim erkinin makineleşmiş yapısında, algoritmik bir karar birimi gibi iş görür. Dolayısıyla Ögdülmiş, bireysel bir bilge kimliğinden ziyade, sistemin zekâsını temsil eden ve bilgi akışını sürdüren fonksiyonel bir düğümdür.

2.4. Odgurmuş: Kanaat, Kader ve Dağıtılmış Failiyet

Odgurmuş, eserde derviş/zahit konumunda olup kanaat ve akıbet (dünya nimetlerinden el çekme, hayatın sonu ve ölüm) kavramlarını temsil etmektedir (Kök-Eker, 2019, 22-29). Dörtlemenin son parçası olarak Odgurmuş, sistemin sınırlarını ve çıktısını simgeler: Yönetimin ulaştığı nihai değer kanaat (hoşnutluk, yetinme) ve kaçınılmaz gerçek ölüm/kaderdir. Odgurmuş aktif bir yönetici değildir; aksine

dünyadan el etek çekmiş, ahiret düşüncesine yönelmiş bir bilge olarak tasvir edilir. Bu yönüyle, post-hümanist açıdan sistemin “kapanış modülü” veya dış çevreyle (doğa, ölüm, ilahi yazgı) entegrasyon noktası olarak görülebilir. Kün Toğdı anlatının sonunda Odgurmuş’ı ziyaret ederek ondan öğüt alır; bu, yönetim makinesinin kendi sınırına ulaştığı ana işaret eder. Adalet, talih ve akıl ne denli mükemmel işlerse işlesin, en sonunda insan ögesi ölüm gerçeğiyle yüzleşir ve sistem, kendi dışındaki bir mutlakla (kaderle) hesaplaşmak durumunda kalır.

Odgurmuş’ın öğütleri, dünya işlerine dair hıslardan vazgeçmeyi, kanaatkâr olmayı ve hayatın geçiciliğini kabullenmeyi içerir. Bu, özünde insan-öznenin merkezi konumundan feragat etmesi demektir. Kün Toğdı’nın Odgurmuş karşısında öğrendiği ders, kendi sınırlılığını ve faniliğini idrak etmesidir; yani insan iradesinin mutlak olmadığını, failiyetin kişiden bağımsız daha büyük bir düzene (kaderin akışına) dağıldığını gösterir. Aristoteles’in “zoe” (doğal hayat) ve “bios” (kamusal hayat) ayrımını hatırlarsak, kamusal faaliyetin ötesinde doğal akış karşısında insan özelliğinin faililiğinin “ortadan kaldırıldığı ve/ya dağıtıldığı” bir uğraktan söz edilebilir (Baştürk, 2017, 14). Odgurmuş, tam da bu uğrağı temsil eder: İnsanı olanın silinip kozmik olana teslim olduğu eşik. Onun kanaat telkini, sistemin içinde kontrol edilemeyen bir boyutun –kaderin– varlığını teslim etmektir. Bu bakımdan Odgurmuş, makine düzeninin dışında gibi görünse de, aslında o düzenin zorunlu sınır koşulunu içerir. Yönetim erkinin makineleşmiş yapısı, ancak kendi faniliğinin bilincine vardığında tamamlanmaktadır; Odgurmuş bu bilinci sağlayan fonksiyondur.

Post-hümanist açıdan değerlendirildiğinde, Odgurmuş’ın konumu insan özelliğinin iyice geri çekildiği, faililiğin insan dışı etkenlere dağıldığı bir noktayı temsil eder. Artık özne yok, ölüm karşısında eşitlenmiş bir insanlık durumu vardır. Kanaat ise, bireysel arzu ve iradenin sönümlenmesiyle ortaya çıkan sistemsel bir dengedir –adeta makinenin durup soğuması, kendi sınırına ulaşması gibidir. Odgurmuş, bir kahraman olarak değil, bir “dur” işlevi olarak bu dengede rol alır. Onun şahsında insan, fonksiyonunu tamamlayıp sahneden çekilir ve geriye sistemin bütünüyle ürettiği sonuç kalır: Faniliği kabullenmiş bir düzen fikri. Böylece Odgurmuş, insan öznenin çözülüşünü ve failiyetin dağılışını temsil eden karakter olarak, post-hümanist yorumun zirve noktasını teşkil eder.

Yukarıda incelenen dört karakterin işlevsel analizinden çıkan genel tablo şudur: *Kutadgu Bilig*’deki alegorik evrende, yönetim erki dört ayrı modülün ortaklaşa çalışmasıyla gerçekleşmektedir. Adalet, talih, akıl ve kanaat kavramları, bu modüllerin her birinin ifade ettiği sistemsel gerekliliklerdir. Hiçbir karakter tek başına ideal bir yönetim sergileyemez; anlamlarını ancak bir arada, bir bütünün parçaları olarak bulurlar. Bu durum, post-hümanist kuramın öngördüğü üzere, öznenin dağıldığı ve insanın merkezde olmadığı bir yapıyı gösterir (Kalpokas, 2020, 702). İdeal yönetici figürü, tek bir bedende toplanmış erdemlerden ziyade, bir “assemblage” –yani farklı unsurların bir araya gelerek oluşturduğu bütün– şeklinde kavranır. Bu bütünün içinde her bir insan aktör, bir dişli misali görevini yerine getirir ve ardından yerini sistemin devamlılığı içinde bir başka parçaya bırakabilir. Sonuç itibarıyla, *Kutadgu Bilig*’in post-hümanist okuması bize, yönetim erkinin insandan bağımsızlaşarak kural, kurum ve kavramlar ağına –bir makine düzenine– dönüştüğünü, insanın ise bu düzen içinde fonksiyonel değer taşıyan bir araca indirildiğini göstermektedir. Bu analiz, eserin geleneksel hümanist yorumundan farklı olarak, öznenin krizine ve insanın fonksiyon kaybına odaklanmakta; böylece 11. yüzyıl metninde bile yönetim olgusunun bugün “post-hümanist” diyebileceğimiz bir makineleşme ve modülerleşme perspektifiyle okunabileceğini ortaya koymaktadır.

3. Makineleşmiş Yönetim Modeli

Kutadgu Bilig'de tasvir edilen yönetim sistemi, insan iradesinden büyük ölçüde bağımsız işlemesi ve katı kurallara dayalı otomatik bir düzen oluşturması bakımından makineleşmiş bir model olarak yorumlanabilir. Eserde hükümdar Kün-Toğdı, bizzat *köni törü* (adaletli kanun) kavramının vücut bulmuş hâli olarak sunulur (DİA, 2002, 478). Başka bir deyişle Kün-Toğdı, şahsi arzularla değil, önceden belirlenmiş doğruluk ilkeleriyle hareket eden, *kanunlaşmış* bir yönetici kimliğindedir. Nitekim hükümdar kendi ağzından “ben de doğruluk ve kanunum; kanunum vasıfları bunlardır” diyerek yönetimin kişisel iradede ziyade yasa ile kaim olduğunu vurgular (Arat, 1959, 68⁸⁰⁰). Üzerinde oturduğu üç ayaklı tahtın “her üçü düz durdukça, taht sallanmaz” diyerek, iktidarın tıpkı bir makine aksamı gibi belirli dengelere oturduğunda sarsılmaz bir istikrar kazanacağını belirtir (Arat, 1959, 69⁸⁰²). Bu yaklaşım, yönetimin keyfi insan kararlarından arındırılarak bir tür *otomata* dönüştürüldüğünü gösterir. Kuralların sistemi, insanların değişken duygularının yerine geçerek idareyi yürütmektedir. Burada yönetimin “makineleşmesi” ifadesi, katı ve despotik bir zorunluluk rejimini değil; bireysel keyfiliği sınırlandıran, öngörülebilirliğe dayalı etik ve normatif bir istikrar sistemini ifade etmektedir. Eserdeki hükümdar, yalnızca yazılı bir kodun kör uygulayıcısı değil; aynı zamanda töreyi içselleştirmiş, halkın refahı doğrultusunda karar verebilen bir fail olarak da konumlandırılmıştır. Bu yönüyle, töre yalnızca dışsal bir kurallar bütününden ibaret değil, adaletin içkin biçimde zuhur ettiği bir etik çerçeve olarak işler. Dolayısıyla sistemin otomatikliği, öznel iradenin tümünden dışlandığı bir zorunluluk alanı değil; keyfiliğin minimize edildiği, dengeli bir failiyet modelinin kurumsallaştırılması anlamına gelir.

Karar verme süreçlerinin kod ve algoritma benzetmeleriyle açıklanması, eserin kritik bir yönünü aydınlatır. Kün-Toğdı'nın metaforik olarak dile getirdiği nesneler – üç ayaklı taht, bıçak, şeker ve acı ot– adeta bir algoritmanın parametrelerini anımsatır (Tokyürek, 2020, 207-208). Hükümdar, adalet arayan birinin işini “bıçak gibi keser, uzatmam” diyerek, girdi olarak gelen hak taleplerinin hızla ve tereddütsüz işleme alındığını belirtir (Arat, 1959, 69⁸¹¹). Bu yaklaşım, modern anlamda bir *if/else* koşullu mantığa benzer. Meşru bir hak talebi geldiğinde sistem hemen olumlu çıktı üretir (problemi “keser atar”), zulmeden biriyle karşılaştığında ise ona cezasını “acı ot” ile yani sert bir biçimde verir (Arat, 1959, 69⁸¹⁴). Şeker ise adaleti bulan mazlumu tatlı bir ödülle karşılamayı simgeler (Arat, 1959, 69⁸¹²). Bu nesnelere dayalı kural seti, yönetimin makine-mantığı ile işlediğini gösterir: Her durum, önceden tanımlı bir kod blokuna tabi olup belirli bir çıktıyla sonuçlanır. Hükümdarın “doğruluk ve kanun” ile özdeşleşmesi de sistemi insan kaprislerinden arındırıp objektif bir yazılıma dönüştürür. Burada yöneten, bir programcı gibi kendi iradesini değil, *önceden yazılmış bir yazılımın kurallarını* icra etmektedir.

Karakterlerin modüler işlevleri ve girdi/çıktı ilişkileri, *Kutadgu Bilig*'deki yönetim modelinin anlaşılmasında kilit rol oynar. Eserdeki dört ana karakterin her biri, büyük bir yapının modülleri gibi çalışır ve belirli bir kavramsal fonksiyonu yerine getirir (Arsal, 1947, 659). Her karakter, tıpkı bir yazılım modülü veya sistem bileşeni gibi, kendine özgü girdiler alır ve bunları işleyerek çıktılar üretir:

- i. **Kün-Toğdı (Hükümdar) – Kanun ve adalet modülü:** Halktan veya diğer karakterlerden gelen talepleri ve bilgileri girdi olarak alır; bunları “adil kanun” çerçevesinde işlemekten geçirerek hüküm ve karar çıktıları üretir. Örneğin, bir adalet talebi geldiğinde, Kün-Toğdı bunu derhâl değerlendirip adil bir kararla sonuçlandırır (Arat, 1959, 69⁸¹¹). Kün-Toğdı'nın işlevi, sistemin merkezi işlem birimi gibi hareket ederek, girdileri önceden tanımlı adalet algoritmasına göre çıkışa dönüştürmektir.

- ii. **Ay-Toldı (Vezir) – Kut (saadet) modülü:** Devletin kutlu düzenini ve mutluluğunu temsil eden Ay-Toldı, hükümdarın danışmanı olarak onun sorduğu yönetsel ve ahlaki soruları girdi olarak alır; bilgeliği ve erdemiyle işleyerek hükümdara yol gösterici öğütler çıktılar. Ay-Toldı, bir kural denetleyici veya arayüz modülü gibi, hükümdarın karar süreçlerine *ideal değerleri* entegre eder (Doygun, 2015, 36-38). Kün-Toğdı ile Ay-Toldı'nın etkileşimi, bir merkezî işlemci ile onun yazılım kütüphanesi arasındaki iletişime benzer. Hükümdar kanunun genel çerçevesini sağlarken, vezir bu çerçeveyi somut durumlara uyarlamak için gerekli bilgeliği sağlar.
- iii. **Ögdülmiş (Bilge, Vezirin oğlu) – Akıl modülü:** Ögdülmiş, babasının yerine geçen ve akıllı (ukuş) temsil eden karakter olarak sistemdeki bilgi işleme birimini oluşturur. Kün-Toğdı, Ay-Toldı'nın vefatından sonra devlet işlerine dair sorularını Ögdülmiş'e yönelterek ondan yeni girdiler alır (Ercilasun, 2002, 759-783). Ögdülmiş bu soruları devlet teşkilatı, yönetim felsefesi ve bilgi teorisi konularında kapsamlı analizlerle yanıtlar (DİA, 2002, 478). Onun ürettiği çıktılar, sistemin veritabanı veya uzman sistem modülü gibi, yönetime dair derinlikli bilgi ve strateji içerir. Böylece Ögdülmiş, babasından devraldığı işlevi bir *güncellenmiş sürüm* olarak sürdürür; Ay-Toldı modülünün yeni versiyonu olarak sisteme taze bilgi ve perspektif kazandırır.
- iv. **Odgurmuş (Zâhid) – Akıbet modülü:** Odgurmuş inzivada yaşayan, hayatın sonunu (akıbet) temsil eden bir karakterdir (Çakmak–Tezcan, 2016, 179). Sistemin bu modülü normalde devre dışı (pasif) durumdadır; ancak ihtiyaç duyulduğunda, Ögdülmiş'in davetiyle geçici olarak sisteme entegre edilir. Odgurmuş, bir dış hizmet ya da eklenti (plugin) gibi, dünya işleri karşısında ahiret ve maneviyat perspektifini sunar. Hükümdarın mektupla yaptığı tekrar çağrılar (bir tür ping veya istek sinyali) sonucunda sisteme katılan Odgurmuş, kısa süreliğine aktif hale gelip hükümdara derin öğütler verir ve sonra tekrar “inzivaya çekilerek” sistemden ayrılır (Ercilasun, 2002, 759-783). Onun çıktıları, yönetime dair dünyevi hırsları törpüleyen, sistemin dengesini sağlayan manevi uyarılar olarak görülebilir. Odgurmuş'un varlığı, yönetim makinesine gerektiğinde dâhil olan ve sistemin uzun vadeli kararlılığını düşünen bir *yedek modül* işlevi görür.

Bu modüller yapı, *Kutadgu Bilig*'deki yönetim mekanizmasının dağıtık ve hata toleranslı bir sistem gibi çalıştığını ortaya koyar. Her bir modül (karakter), kendi uzmanlık alanında karar üretirken, birbirleriyle iletişim içinde genel sistemi ayakta tutar. Sistem bir yandan merkezi bir hedefe –adaletli bir devlet düzenine– yönelirken, bir yandan da merkezi olmayan bir etkileşim ağı sergiler. Örneğin, Ay-Toldı'nın ölümünün ardından sistem bir arıza yaşamaz; zira hata toleransı yüksek bir kurgu söz konusudur. Ay-Toldı modülünün devre dışı kalacağını öngören sistem, önceden bir *yedekleme ve güncelleme* prosedürü işletir. Ay-Toldı, ölümcül hastalığa yakalanınca hükümdara bir mektup yazarak oğlunu yedek modül olarak atar ve ona emanet eder (Kara Özkan, 2020, 212). Bu, bir yazılımın kritik bir bileşeni arızalanmadan önce yedeğinin alınması gibidir. Nitekim Ay-Toldı'nın vefatıyla beraber Kün-Toğdı hemen Ögdülmiş'i devreye alır ve onu babasının yerine yetiştirir. Böylece sistem, modül güncellemesi yaparak işleyişine kesintisiz devam eder. Hükümdarın Ögdülmiş'ten kendisi gibi bir bilge daha bulmasını istemesi üzerine Odgurmuş'un sisteme eklenmesi de bir *modüler genişleme* hamlesidir. Odgurmuş önce çağrılara direnip sisteme katılmak istemese de (bu, yeni bir donanımın ağa bağlanmayı reddetmesi gibi görülebilir), sonunda razı olup gelip kısa süreliğine işlev görür ve gereken bilgi transferini yaptıktan sonra tekrar sistemden çıkar. Bu süreç, dağıtık sistemlerde yeni bir düğümün ağa dâhil edilip sonrasında tekrar ayrılmasına benzer. Önemli olan,

sistemin bu geçici entegrasyon ile ihtiyaç duyduğu güncellemeyi almış olmasıdır.

Kutadgu Bilig'in yönetim kurgusu, içerdiği sistem güncelleme ve arıza yönetimi unsurlarıyla da bir makineyi andırır. Ay-Toldı'nın yerine Ögdülmiş'in geçmesi yalnızca bir nesil değişimi değil, aynı zamanda işlevsel bir versiyon yükseltilmesidir (Konur, 2022, 471). Genç Ögdülmiş, babasının birikimini devralırken onu yeni koşullara uyarlayarak hükümdara aktarır. Metnin sonunda “dünyanın düzene girdiğini” söyleyen beyitler, bütün bu modüler değişimlerin ardından sistemin kararlı bir duruma ulaştığını ilan eder (Ercilasun, 2004, 308). Yani, tüm güncellemeler başarıyla uygulanmış ve yönetim makinesi artık aksaksız çalışır hale gelmiştir. Bu bakımdan eser, devlet idaresini kişisel zaafardan arındırılmış, *kendini yenileyebilen bir otomatik düzen* olarak idealize eder.

Post-hümanist teori bağlamında, *Kutadgu Bilig*'deki bu makineleşmiş yönetim modeli son derece anlamlı bir yorum katmanı sunmaktadır. Post-hümanizm, klasik insan-merkezci bakışı sorgulayarak organizmalar ve karmaşık sistemler arasındaki karşılıklı bağlantılara vurgu yapan bir perspektiftir. Bu teorik çerçeveden bakıldığında eserdeki yönetim modeli, gücün ve karar süreçlerinin tek bir insana içkin olmadığını, aksine *dağıtık bir sistem* içerisinde dolaşıma girdiğini göstermektedir. Kararlar, tek bir merkezi iradenin ürünü olmaktan ziyade, çeşitli modüllerin (insan-aktörlerin) etkileşiminden doğmaktadır. Nitekim Yusuf Has Hâcib eserinde sadece hükümdarın erdemlerini anlatmakla kalmaz; hakan, vezir, kumandan, hâcib, elçi, kâtip, hazinedar, aşçıbaşı, şarabdâr gibi devlet mekanizmasının her bir parçasını ayrı ayrı tanımlayıp ideal işlevlerini tarif eder (Şahin-Gözoğlu, 2024, 79-80). Bu, adeta bir yönetim yazılımının modüler mimarisi gibidir: Her bir birimin görev tanımı ve nitelikleri belirlenmiştir ve hepsi birlikte işleyecek şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca eserde memurlar ile hükümdar arasındaki ilişkinin “bir çeşit ortaklık” içinde olduğu vurgulanır; hükümdarın memurlar üzerinde hakkı olduğu gibi, memurların da hükümdar üzerinde hakları olduğu, karşılıklı ilişkinin önem taşıdığı özellikle belirtilir (DİA, 2002, 478). Bu ifade, iktidarın merkezsizleşmesine dair güçlü bir vurgudur. Yöneten ile yönetilen ya da farklı yönetim birimleri arasında bir *denge ağı* kurulmuş, tekil bir öznenin mutlak tahakkümünden ziyade, görevlerin paylaşıldığı bir ortak yönetim modeli önerilmiştir.

Tüm bu unsurlar değerlendirildiğinde, *Kutadgu Bilig*'deki yönetim anlayışının insan faktörünü minimize eden ve onu işlevsel bir parçaya indirgeyen bir yaklaşım taşıdığı görülür. Hükümdar dâhil herkes, büyük otomatik düzenin bir dişlisi konumundadır. İdeal devlet, bireylerin zaafalarına bırakılmayacak kadar önemli bir “iş” olarak görülmüş; bunun yerine, önceden programlanmış ilkelere dayalı, kendini düzenleyebilen bir sistem önerilmiştir. Böylece *yönetim erki makineleşirken, insanın fonksiyonu ikincilleşir* (Dönmez, 2024, 73). Her birey, sisteme hizmet eden bir arayüz veya modüle dönüşür. Post-hümanist bakış açısıyla, bu model insan-merkezli egemenlik anlayışının ötesine geçerek, dağıtık ve merkezsiz bir karar süreci önermektedir. Kararlar, tek bir insanın iradesinden ziyade, sistemin genel mantığından ve birbiriyle iletişim halindeki bileşenlerin ortak çıktısından doğar. Netice itibarıyla, *Kutadgu Bilig*'deki makineleşmiş yönetim modeli, modern anlamda *algoritmik yönetişim*¹ ve *dağıtık otorite*² kavramlarının 11. yüzyıl perspektifindeki bir yansıması

1 Algoritmik sistemler ve algoritmik yönetişim: Verilerin büyük ölçekli toplanması, depolanması ve ön-görüşe dayalı algoritmaların kullanımı esasına dayanan bu yönetim modeli, yetkililerin bireysel davranışları denetlemesi ve kaynakların dağıtımını organize etmesi için bir mekanizma işlevi görmektedir. Bu yapı, veriye dayalı karar alma süreçlerinin temel unsurlarından biridir (Brauneis-Goodman, 2018, 114). Şehirler ve yerel yönetimler ise bu veri ve analizlerden yararlanarak sağlık, kamu güvenliği, ceza adaleti, eğitim, ulaşım ve enerji gibi kamu hizmetleri ile altyapı sistemlerinin işleyişini daha rasyonel ve otomatik hale getirmeyi amaçlamaktadır (Brauneis-Goodman, 2018, 111).

2 bk. Woods, 2016.

olarak değerlendirilebilir. Bu modelde birey değil, sistem ön plandadır ve insan unsuru, sistemin sürekliliğini sağlayan değiştirilebilir bir modül haline gelmiştir. Böyle bir yorum, eserin klasik bir siyasetname olmanın ötesinde, post-hümanist bir yönetim paradigması sunduğunu gözler önüne sermektedir.

4. Duygu, Etik ve Öznelğin Dışlanması

Kutadgu Bilig'de bireysel duyguların temsili, anlatının yapısal özellikleri gereği sistematik biçimde arka planda tutulmuştur. Yusuf Has Hacib'in karakterleri, insanî öznelliği yansıtan bireyler olarak değil, soyut etik ve siyasal değerlerin taşıyıcıları olarak inşa edilmiştir. Nitekim Kara Özkan'ın (2020: 209) da belirttiği üzere, eserin dört ana kahramanı sırasıyla “adaleti, mutluluğu, akıllı ve kanaati temsil” etmektedir. Merhamet, öfke, aşk, acı ya da pişmanlık gibi duygular, metinde yalnızca idealleştirilmiş bir erdemler kataloğu içerisinde yer almakta; fakat karakterlerin eylem ve söylemlerine doğrudan yön vermemektedir. Kahramanlar çoğunlukla bireysel iç muhasebe süreçlerinden ziyade, evrensel ve kolektif hükümlerin tekrarına dayalı ifadelerle konuşurlar. Aytoldı'nın hastalık sürecinde ya da Balasagunlu Yusuf'un doğrudan ses verdiği bölümlerde içsel sorgulama anları bulunsa da, anlatının genel yapısı bireysel duyguların geri planda olduğu işlevsel bir temsil düzeni sunar. Bu yönüyle *Kutadgu Bilig*, duygusal tepki mekanizmalarından ziyade, işlevsel ve rasyonel ilkelerin egemenliğini sergileyen katı bir sistem mimarisine benzer: bireysel hezeyanlara değil, soyut normlara dayalı akıl yürütme ön plandadır.

Eserde etik ikilemlerin yokluğu da dikkat çekicidir. Anlatı boyunca ahlaki çatışmalar veya vicdani sorgulamalardan ziyade, doğrudan normatif çözümler ve pragmatik öğütler sunulur. Karakterlerin söylemleri genellikle töreye uygun pratik tavsiyelerden oluşur; karşılaştıkları durumlara ilişkin değerlendirmeleri ise “nasıl davranılmalı” sorusuna indirgenmiş işlevsel bir akıl yürütme biçimi sergiler (Uzun, 2020, 113). Bu özellik, doğrudan karakterlerin temsil ettiği kavramsal rollere bağlanabilir. Örneğin Küntogdı'nın söylemleri sürekli olarak adalet fikriyle örtüşürken, Ay Toldı'nın konuşmaları mutluluğun siyasal boyutlarını dile getirir. Bu nedenle anlatı, bireylerin iç dünyalarına değil, temsil ettikleri ilkelerin ifadesine odaklanır. Abdikarimovich ve Abduganiyevna'nın (2023, 21) da belirttiği üzere, karakterlerin söz ve eylemleri kişisel deneyimlere değil, idealize edilmiş normatif söylemlere dayanır; sembolik imajları metnin yüzeyine çıkmaz. Böylece *Kutadgu Bilig*'de karar verme süreçleri, empatik bir iç hesaplama çok, töreye ve akla dayalı işlevsel bir düzen kurma çabası olarak karşımıza çıkar.

Öznelğin metinden sistematik olarak dışlanması da anlatıdaki karakteristik özelliklerden biridir. Kahramanlar, bireysel “ben” kimliğinden ziyade, temsil ettikleri soyut kavramların taşıyıcısı olarak hareket eder. Diyaloglar, karakterlerin kişisel sesinden değil, adeta temsil ettikleri kavramsal yapıların sözcülüğünden ibarettir. Küntogdı, yalnızca adaletin sözcüsüdür; Ay Toldı ise mutluluk ilkesinin diliyle konuşur. Abdikarimovich ve Abduganiyevna'nın (2023, 23) Avrupa bilim literatüründe belirttiği gibi, *Kutadgu Bilig*'in kahramanları, sembolik temsillerini bireysel düzlemde gerçekleştirmez; onların söylemleri bireysel şefkat, öfke ya da pişmanlık gibi içsel duygulara değil, soyut ideallere ve evrensel düzen fikrine dayanır. Böylece, bireylerin öznelliği değil, temsil edilen ilkelerin mutlak geçerliliği ön plana çıkar.

Bu durum, karakterlerin duygusal empatiyle değil, mekanik tepkilerle hareket etmelerine yol açar. Duygusal rezonans ya da içsel muhakeme yerine, önceden tanımlanmış bir etik kodun uygulanışı söz konusudur. Karakterler, insani bir

muhakeme sürecinden geçmeksizin, neredeyse algoritmik bir biçimde tepki verirler. Bu anlatı tarzı, günümüzdeki yapay zekâ sistemlerinin işleyişini hatırlatır. Karslı'nın (2024, 207) vurguladığı gibi, insan zihninin karar alma süreçleri yalnızca rasyonel akıl yürütme üzerine değil, duygusal, motivasyonel ve manevi değişkenler üzerine de kuruludur. Buna karşın yapay zekâ sistemleri, empati ya da vicdan gibi zihinsel/duygusal yetilerden yoksun oldukları için, kararları ne kadar nesnel görünürse görünsün, insani sonuçlar açısından ciddi yetersizlikler sergilemektedir. Bu benzetme dikkate alındığında, *Kutadgu Bilig*'in karakterleri de, duygudan arındırılmış ve programatik tepkilerle hareket eden figürler olarak değerlendirilebilir. Onların söz ve eylemlerinin ardında insanî muhakeme değil, sabit ve dışsal bir ahlaki kod yer almaktadır. Bu yaklaşım, metnin post-hümanist bir perspektifle yeniden yorumlanmasına olanak tanır.

Post-hümanist kuramsal çerçevede bu anlatı, insan-merkezli öznellik anlayışının çözülüşü bağlamında anlamlandırılabilir. Haraway'ın geliştirdiği cyborg metaforu, insan ile makine arasındaki sınırları flu hale getirerek, klasik öznellik anlayışını sorgularken; Hayles (1999, 239), sibernetik söylemin “insanî özne” figürünü tasfiye ettiğini ve bunun yerine “posthüman” özneyi ortaya çıkardığını belirtir. Hayles'e göre, bilgi bedeninin taşıyıcılığından arındırılmış ve insan-merkezcilik çözülmüştür. Braidotti gibi düşünürler ise, bu süreçte öznelliği yeniden tanımlayarak, ilişkisel, çok-merkezli ve insan-sonrası bir fail yapısı önerir. Tarcan ve Kancı'nın (2022, 163) da belirttiği gibi, post-hümanist teori, “insanı aşan yeni bir öznellik biçimi”ni kuramsallaştırma arayışındadır. Bu çerçeveden bakıldığında, *Kutadgu Bilig*'deki duygulardan yoksun yöneticiler, yalnızca tarihsel bir yönetim paradigmasının değil, aynı zamanda posthüman bir fail kurgusunun da öncül örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Etik sorumluluğun dağılımı bağlamında da benzer bir kuramsal zemin oluşturulabilir. Günümüz algoritmik sistemlerinde eylemlerin ahlaki sorumluluğunun nasıl paylaşılacağı, önemli bir tartışma konusudur. Floridi ve arkadaşları, algoritmik karar süreçlerini “dağıtılmış ahlaki eylemler” (DMA) şeklinde tanımlayarak, bu sistemlerde kararın çıktısından yalnızca geliştiricilerin değil, tüm karar ağında yer alan aktörlerin sorumlu olduğunu savunur (Tsamados vd., 2022, 225). Bu yaklaşım, klasik bireysel fail figürünün sorumluluk taşıma biçimini dönüştürürken, etik yükümlülüğü niyetin ötesine taşıyarak sistem düzeyine yayar. *Kutadgu Bilig*'deki karakterlerin duygudan arındırılmış, normatif ve mekanik söylemleri de benzer şekilde, bireysel fail yerine soyut bir sistem mantığını önceleyen etik anlayışla örtüşmektedir.

Modern yapay zekâ sistemleriyle kurulan karşılaştırmalar, bu dışlayıcı yapısal örüntüleri daha da görünür kılar. Rust ve Huang'ın (2021, 3) belirttiği gibi, çağdaş algoritmalar etik kararları matematiksel olarak hesaplamaya çalışmakta; fakat empati gibi duygusal kabiliyetlere sahip olmadıkları için, insanî bağlamları göz ardı etmektedir. Bu bağlamda, örneğin yaklaşık iki milyon ahlaki ikilem verisiyle eğitilen ve %90 oranında “insani erdemlere uygun” karar verdiği bildirilen DELPHI sistemi (Baydemir, t.y.), yapay etik kodlamanın sınırlarını göstermektedir. Zira bu sistemler içsel vicdan geliştirmez, yalnızca daha önce insanlar tarafından belirlenmiş normları yeniden işler. Dahası, Bloch-Wehba'nın (2022, 69) da ifade ettiği gibi, algoritmik yönetim verimlilik ve adalet vaat etse de, kamusal ve özel güçlerin iç içe geçmesiyle şeffaflık ve hesap verebilirlik sorunlarını derinleştirme potansiyeline sahiptir. *Kutadgu Bilig*'de bireysel duygulardan arındırılmış şekilde kurgulanan yönetici figürü ile modern algoritmik yönetim anlayışı arasında kurulan bu paralellik, yalnızca tarihsel değil, çağdaş etik tartışmalar açısından da anlamlıdır.

Bu çerçevede, *Kutadgu Bilig*'de duyguların sistematik biçimde dışlanması, özelliğın görünmezleştirilmesi ve etik sorumluluğun bireyden çok yapıya atfedilmesi; hem klasik siyasetname geleneğı içinde hem de post-hümanist etik teorileri bağlamında okunabilir. Öte yandan, eserdeki karakterlerin tümüyle duygulardan arındırılmış yapılar olarak kurgulandığı söylenemez. *Kutadgu Bilig*, yalnızca normatif sistemler değil; merhamet, kanaat, vicdan ve hoşgörü gibi değerleri de bir ideal toplum inşasının temel bileşenleri olarak işler. Hükümdarın adalet anlayışı, halkına karşı duyduğu sorumlulukla birleşir; yönetim yalnızca kurallar yoluyla değil, erdemli bir duyuşla yürütölür. Ahiret bilinci ise bireysel telkinin ötesinde, siyasal faaliyetin etik sınırını çizen metafizik bir yönelim olarak ortaya çıkar. Bu nedenle, post-hümanist okuma duyguyu tümüyle dışlamak yerine, onu sistem içindeki etik yapının yeniden düzenlenen bir bileşeni olarak konumlandırır. Anlatıdaki karakterlerin işlevsel temsiliyeti ile çağdaş algoritmik sistemlerin etik yapısı arasında kurulan bu kuramsal köprü, metnin çok katmanlı bir yorumunu olanaklı kılar. Böylece *Kutadgu Bilig*, yalnızca Orta Çağ Türk siyasal düşüncesinin değil, aynı zamanda modern post-hümanist kuramın da yeniden tartışılabileceğı öncü bir metin hâline gelir.

Sonuç

Bu çalışma, *Kutadgu Bilig* metnine post-hümanist bir kuramsal mercekla yaklaşarak, eserde çizilen yönetim modelinin “makineleşmiş” bir düzen olarak yorumlanabileceğini ve insan öznenin bu düzende işlevsel bir birime indirgenip özgül faaliyetini yitirdiğini göstermiştir. Klasik yorumlarda *Kutadgu Bilig*, ideal bir hükümdarın erdemlerini öğütleyen antropomerkezci bir siyasetname olarak görölse de, gerçekleştirilen kuramsal çözümleme ve metinsel/istatistiksel analizler, eserin derin yapısında insan-merkezli anlayışın ötesine geçen bir sistem tasavvurunun yattığını göstermektedir. Elde edilen bulgular ışığında, *Kutadgu Bilig*'in yönetim kurgusu bireysel aktörlerin ötesinde, birbirine eklemlenmiş fonksiyonların bütüncöl bir makinesi şeklinde yeniden anlamlandırılmıştır. Makale boyunca yapılan karakter analizleri, metindeki dört ana karakterin (Kün Toğdı, Ay Toldı, Ögdölmiş, Oğurmuş) geleneksel anlamda bağımsız öznelere olmayıp her birinin belirli bir kavramın modüler temsilleri olarak iş gördüğünü göstermiştir. Adalet, talih, akıl ve kanaat ilkelerini sembolize eden bu karakterler, tıpkı bir sistemin birimleri gibi yalnızca kendilerine atfedilen görevi yerine getirmekte ve anlamlarını ancak bir arada iken, bir bütünün parçaları olarak bulmaktadır. Hiçbir karakter tek başına ideal yönetimi sağlayamamaktadır; ancak dördü birlikte yönetim erkinin tüm bileşenlerini karşılayabilmektedir. Nitekim eserde Ay Toldı'nın ölümünün ardından yerine Ögdölmiş'in geçmesi, anlatının akışında herhangi bir aksama yaratmaz; bu durum, vezir karakterinin şahsi varlığından çok yerine getirdiğı fonksiyonun önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Bu tür metin içi bulgular, yönetimin modüler yapıda tasarlandığı ve her bir insan figürün yalnızca değıştirilebilir bir parça olduğı tezini desteklemektedir.

Araştırmanın ortaya koyduğı önemli bir sonuç, *Kutadgu Bilig*'de yönetim yapısının, tek bir bedende toplanmış kişisel erdemlerden ziyade; adalet, talih, akıl ve kanaat gibi dört ayrı kavramın temsili figürler aracılığıyla bütünleştiğı çoklu bir yapı (assemblage) şeklinde kurgulanmış olmasıdır. Bu yapı, hem iş bölümüne dayalı ideal bir yönetim modelini hem de insanın hikmete ulaşmasındaki farklı yolları alegorik düzeyde bir araya getirir. Hükümdar da dâhil olmak üzere her aktör, büyük bir otomat gibi işleyen düzenin bir dişlisi konumundadır. Metin, devlet idaresini bireylerin değışken istek ve duygularına bırakılmayacak kadar ciddi bir iş olarak ele alır; bunun yerine önceden belirlenmiş ilkelere dayalı, kendini düzenleyebilen

bir sistem idealleştirir. Böylece yönetim erki, kişisel iradelerden bağımsızlaşarak kural ve kurumların otomatik işleyişine dönüşmekte; insan unsuru ise bu düzende ikincil hale gelerek yalnızca sisteme hizmet eden bir arayüz rolü üstlenmektedir. Bu bulgu, çalışmanın başlığında vurgulanan “yönetim erkinin makineleşmesi ve insanın fonksiyon kaybı” olgusunun metinde somutlaştığını doğrulamaktadır.

Makineleşmiş yönetim modelinin bir diğer ayağı, duyguların ve öznel etiğin sistemden dışlanmasıdır. Çalışma kapsamında yapılan söylem ve içerik analizleri, *Kutadgu Bilig*’de bireysel duygu ve iç çatışma sahnelerinin neredeyse hiç yer almadığını ortaya koymuştur. Karakterler, insani zaafılar veya tereddütler sergilemek yerine, temsil ettikleri kavramların gerektirdiği evrensel ilkeler doğrultusunda konuşup hareket ederler. Metindeki diyaloglar adeta soğuk bir rasyonel sistemin çıktıları gibidir. Kahramanlar kişisel duygularla tepki vermek yerine, programlanmışçasına, töre ve akıl ekseninde önceden tanımlanmış doğruyu uygularlar. Örneğin eserde merhamet, öfke, aşk gibi duygular yalnızca öğütlenen erdemler listesinde anılır, fakat hiçbir karakterin iç dünyasında gerçek bir duygusal ikilem olarak tezahür etmez. Bu durum, öznel bilinç ve vicdanın geri plana itildiğini gösterir. Sonuçta ortaya konan yönetim modeli, bireysel duygulardan arındırılmış ve tamamen işlev odaklı bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle *Kutadgu Bilig*’de tasvir edilen ideal yönetici, kararlarını kişisel empati ya da akrabalık gibi bağlara göre değil; töreyi herkes için eşit uygulayan tarafsız bir ilke mantığıyla yürütmektedir. Bu tespit, post-hümanist kuramın insan öznenin merkeziliğine yönelik eleştirileriyle birebir örtüşmektedir ve metnin, insan-sonrası bir perspektifle okunmasını mümkün kılar.

Elde edilen bulguların kuramsal katkısı çift yönlüdür. İlk olarak, klasik bir siyasetname olan *Kutadgu Bilig*’i post-hümanist bir teorik çerçevede yeniden okumak, literatürde uzun süredir egemen olan hümanist yorumları aşarak metne yapısal ve sistemsel bir perspektiften yaklaşmayı mümkün kılmaktadır. Çalışma, 11. yüzyıl gibi erken bir dönemde kaleme alınan bir metinde, çağdaş siyaset kuramında tartışılan “dağıtık otorite” ve “algoritmik yönetim” gibi kavramlarla kesişen bir yönetim anlayışının izlerini tespit etmektedir. Bu özgün yaklaşım, *Kutadgu Bilig*’i salt tarihsel bir metin olmaktan çıkarak, çağdaş kuramsal tartışmalara ışık tutabilecek bir post-hümanist yönetim paradigması olarak değerlendirme yönünde teorik bir teklif sunmaktadır. İkinci olarak, çalışma post-hümanist düşünceye tarihsel bir derinlik kazandırmaktadır. Bugünün teknoloji merkezli yönetim modellerini besleyen etik, öznellik ve iktidar ilişkilerini, Ortaçağ’dan itibaren şekillenen zihinsel yapıların içinde aramak; insan ile makine arasında çizilen sınırların, modernliğe içkin bir kopuş değil, daha erken dönemlerde biçimlenen bir sürekliliğin parçası olduğunu göstermektedir. Böylelikle insan-sonrası öznellik, makineleşmiş iktidar ve işlevsel etik gibi güncel tartışmaların tarihsel öncülleri görünür hâle gelmekte; post-hümanist kuram ile tarihsel metin incelemeleri arasında yeni bir kavramsal bağ kurulmaktadır.

Kutadgu Bilig’in bu yönüyle okunması, klasik siyasetname geleneğinin yalnızca bireysel erdemler etrafında şekillenen ahlaki öneriler değil, aynı zamanda dönemin yönetim sistemini alegorik düzeyde kurgulayan entelektüel mimariler olduğunu gösterir. Bu bağlamda, siyasetname literatüründeki diğer tarihsel metinlerin (Nizamülmülk’ün *Siyasetname*’si veya benzeri nasihatnameler) post-hümanist düşünce ya da sistem teorisi çerçevesinde yeniden incelenmesi; dağıtık otorite, normatif kodlama ya da fonksiyonel fail gibi yapısal izleklerin taşıyıcısı olup olmadıklarının araştırılması açısından yeni bir yönelim sunmaktadır. Bu yaklaşım, hem klasik metinlere ilişkin eleştirel okuma yöntemlerini zenginleştirmekte hem de bu metinlerin çağdaş teorik alanlarla kurabileceği çok katmanlı diyalogları görünür

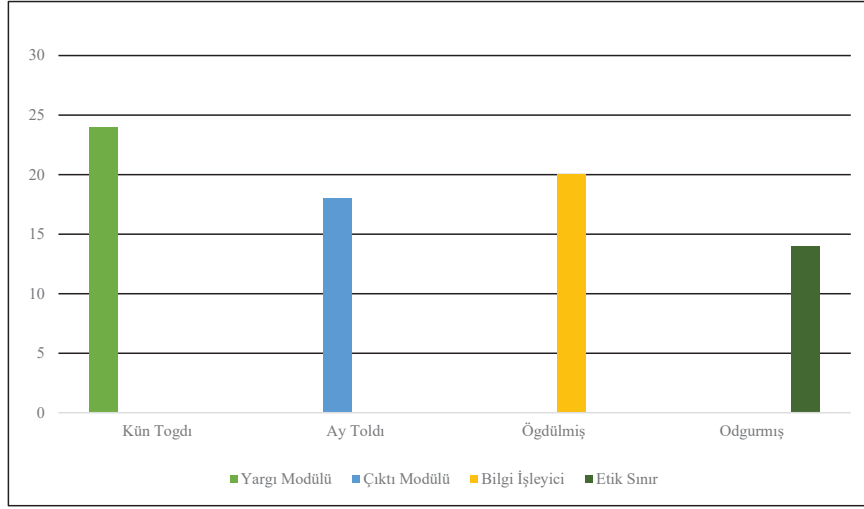
kılmaktadır. Aynı zamanda, çağdaş post-hümanist tartışmalar bağlamında bu çalışma, günümüz algoritmik yönetim modellerini tarihsel bir bağlam içine yerleştirmenin önemini vurgulamaktadır. Ortaçağ'da kurgulanan “insansız” ideal düzen tasavvuru, bugünün yapay zekâ destekli yönetim sistemleriyle kıyaslandığında, hem normatif hem de operasyonel düzeyde dikkat çekici benzerlikler barındırmaktadır. *Kutadgu Bilig*'de gözlemlenen ilke merkezli ve duygulardan arındırılmış yönetim anlayışı, bir yandan adalet, istikrar ve tutarlılık gibi yapısal faydalar üretirken, diğer yandan şeffaflık, sorumluluk ve hesap verebilirlik gibi etik açmazları da gündeme getirmektedir. Dolayısıyla, normlara dayalı otomatik sistemlerin adil işleyebilmesi, ancak bu yapıların etik ilkelerle içkinleştirilmesiyle mümkündür; aksi hâlde, insan unsurunun devre dışı kalmasıyla birlikte, yönetsel hesap verebilirlik ciddi biçimde zedelenebilir. Bu çözümleme, geçmişin yönetim tahayyülü ile günümüzün post-hümanist gerçekliği arasında kuramsal bir köprü kurmakta; aynı zamanda klasik siyasetname literatürünün çağdaş teknoloji, etik ve iktidar tartışmalarıyla yeniden konuşturulmasına olanak tanımaktadır. Post-hümanist okuma biçimi burada, *Kutadgu Bilig*'e dışsal bir kuramsal çerçevenin mekanik biçimde uygulanması değil; metnin kendi kavramsal yapısıyla etkileşime giren düşünsel bir karşılaşma olarak kurgulanmıştır. Amaç, metni dönüştürmekten ziyade, yapısında sezgisel olarak var olan sistemsel örüntüleri görünür hâle getirmektir. Yusuf Has Hâcib'in karakterleri, her ne kadar işlevsel düzeyde analiz edilmiş olsa da, onların öğrenen, düşünen ve etik sorumluluk taşıyan yönleri göz ardı edilmemektedir. Post-hümanist yaklaşım, özneyi tümüyle silen değil; onu sabit ve ayrıcalıklı bir merkez olmaktan çıkararak, sistem içi ilişkiler bağlamında yeniden tanımlayan bir düşünme biçimidir. Bu doğrultuda yapılan kavramsal eşleştirmeler, metnin şiirsel dokusunu ya da ahlaki derinliğini gölgelemekten çok, klasik siyasal tahayyüllerin çağdaş felsefi sorgulamalarla yeniden yorumlanabilmesine zemin hazırlar. Bu bağlamda, eserde öne çıkan değerler sisteminin içsel hiyerarşisinin post-hümanist bağlamda daha ayrıntılı biçimde tartışılması, ilerideki çalışmalarda daha derinlikli analizlerin önünü açabilir. Disiplinler arası bu perspektif, hem sosyal bilimler hem de beşerî bilimler literatürüne kavramsal olarak özgün ve eleştirel bir katkı sunmaktadır.

Tablo 1. Karakter-Kavram-İşlev Tablosu

Karakter	Temsil Ettiği Kavram	Sistemsel İşlevi	Post-Hümanist Rol
Kün Toğdı	Adalet (köni törü)	Yargı modülü / Kanun yürütücüsü	Enformasyonel yasa arayüzü
Ay Toldı	Talih / Kut	Sistem çıktısı / Refah üreticisi	Değiştirilebilir çıktı modülü
Ögdülmiş	Akıl / Bilgelik	Bilişsel modül / Akıl yürütücü	Veri işleyen bilgi düğümü
Odgurmuş	Kanaat / Akıbet	Kapanış modülü / Sistem sınırı ve maneviyat	Doğrusal olmayan etik eklenti

Tablo 2. Karakter-Makine İşlevi Tablosu

Karakter	Makine Parçası Analojisi	Görevsel Dönüşüm
Kün Toğdı	Merkezî işlemci (CPU) / Yürütme çekirdeği	Adaleti sabit algoritmalarla uygular
Ay Toldı	Çıktı birimi (Output Modülü)	Mutluluğu sonuç olarak üretir
Ögdülmiş	Mantık birimi / Bilgi işlemcisi (ALU)	Bilgi üretimi ve karar mantığı sağlar
Odgurmuş	Güç yönetimi / Sistem kapanış kontrolü	Düzeni sorgulayan etik sınır oluşturur

Grafik 1. Karakterlerin Post-Hümanist Kategori ve Görünürlük Dağılımı

Tabloların ve Grafiğin Yorumlanması: Görsel Verinin Kuramsal Çözümlemeye Entegrasyonu

Çalışmada geliştirilen üç tablo ve bir grafiksel görselleştirme, metinsel çözümlmeleri destekleyen ve post-hümanist perspektifle yapılan kavramsal analizleri somutlaştıran işlevsel araçlar olarak kullanılmıştır. Tablo 1, *Kutadgu Bilig*'deki karakterlerin temsil ettikleri kavramları, sistem içindeki işlevlerini ve post-hümanist bağlamdaki dönüşümlerini eşzamanlı olarak göstermektedir. Bu tablo sayesinde her karakterin öznel kimlikten soyutlanıp işlevsel bir modüle dönüşümünün izleri sistematik biçimde takip edilebilmektedir. Tablo 2 ise, bu karakterlerin, bir siyasal sistemdeki makine parçalarıyla nasıl analogik olarak eşleştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Kün Toğdı'nın bir "CPU", Ögdülmiş'in bir "veri işlemci", Ay Toldı'nın bir "çıktı modülü" ve Ogdurmuş'un bir "etik kapanış mekanizması" olarak kavramsallaştırılması, bu çalışmanın en yenilikçi katkılarından biridir. Tablo 2 ile yapılan bu karşılaştırmalı çözümleme, post-hümanist teori ile klasik Türk siyaset düşüncesi arasında kavramsal bir köprü kurmayı mümkün kılmıştır. Grafik 1, metinde yer alan karakterlerin post-hümanist işlevlerine göre sınıflandırılmalarını ve yaklaşık görünürlük oranlarını ortaya koymaktadır. Bu görsel analiz, metindeki karar ağırlığının adalet (Kün Toğdı) ve akıl (Ögdülmiş) ekseninde yoğunlaştığını; kanaat (Ogdurmuş) figürünün ise daha az görünmesine karşın sistemin sınırlarını belirleyen kritik bir etik uyarı noktası işlevi gördüğünü göstermektedir. Bu dört karakterin makineleşmiş bir yapının bileşenleri olarak düşünülmesi, klasik bireyci siyaset teorilerinden ziyade, dağıtık otorite mantığına uygun bir yönetim modelini işaret etmektedir. Bu grafik ve tablolar aracılığıyla, metnin kavramsal yapısı daha açık, sistematik ve görsel biçimde değerlendirilmiş; post-hümanist okumanın sadece teorik değil, yapısal düzeyde de mümkün olduğu gösterilmiştir.

Kaynaklar

- Abbas, N. *The Posthuman View On Virtual Bodies*, 1999. <https://journals.uvic.ca>.
- Abdikarimovich, K. K. ve Abduganiyevna, K. F. Educational Characteristics of Symbolic Images in the Epic of “Kutadgu Bilig” by Yusuf Khos Hajib. *European Scholar Journal (ESJ)*, 4/6(2023), 21-24.
- Adalıoğlu, H. H. (2016). Bir Siyasetnâme Olarak “Kutadgu Bilig”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, 237-253.
- Agamben, G. *Kutsal İnsan*. çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Alca, D. ve Malkoç, K. “Foucault ve Agamben’de Biyopolitika: Soyuttan Somuta Güvenlik ve Özgürlük”. *International Social Sciences Studies Journal*. 9/117(2023), 9218-9232.
- Allen, J. What is Bare Life?, 2006. <https://metropolism.com/en/feature/what-is-bare-life>.
- Arat, R. R. *Kutadgu Bilig II. (Tercüme)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959.
- Arsal, S. M. “Kutadgu Bilig”. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 13/2(1947), 657-683.
- Arslan, M. “Eski Türk Devlet Anlayışı ve Kutadgu-Bilig”. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 1/1(2014), 100-111.
- Aydın, Ş.-Şentürk, M. “Asamblaj Kavramı ile Aktör-Ağ Teorisi Arasındaki Bağlantıların İncelenmesi: Asamblaj Kentçiliği”. *Tesam Akademi Dergisi*, 9/1(2022), 289-315.
- Aydınalp, E. B. Gilles Deleuze ve Felix Guattari’de Oedipal Temsilin Eleştirisi ve “Kadın Oluş” Kavramı. *Güncel Filoloji Çalışmaları*. Ed. R. İnan. 47-59. France: Livre de Lyon, 2020.
- Baş, M. K. “Kutadgu Bilig’de Ölüm Anlayışı ve Ahiret İnancı”. *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler*, 14/42(2010), 83-104.
- Baştürk, E. “Biyopolitika ve Savaşım: Foucault ve Agamben Arasındaki Ayrımın Kavramsal İçeriği”. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5/2(2017), 1-23.
- Baydemir, T. “Yapay Zekâ Etik Açısından Doğru Karar Verebilir Mi?”. (t.y.). <https://bilimtekNIK.tubitak.gov.tr/makale/yapay-zeka-etik-acidan-dogru-karar-verebilir-mi>.
- Bayık, F. *Yapay Zekâya Uygulamalı Etik Bağlamında Bir Yaklaşım*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.
- Bayram, A. K. “Foucault’nun Yöntemi: Hakikatin Söylemsel İnşasının Arkeolojisi ve Soykütüğü”. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 6/2(2018), 217-230.
- Bloch-Wehba, H. “Algorithmic Governance from the Bottom Up”. *BYU Law Review*, 48/1(2022), 69-136. <https://digitalcommons.law.byu.edu/lawreview/vol48/iss1/6>.
- Bonnet, J. “How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics (N. Katherine Hayles)”. Ed. Ann Arbor, MI: MPublishing, University of Michigan Library, 3/3(2000). <http://hdl.handle.net/2027/spo.3310410.0003.323>.
- Boyé, P. “The Inhuman Condition: Jean-François Lyotard’s Les Immatériaux and Technological Sublime”. *Currents Journal Issue One*, 2020. <https://currentsjournal.net/The-Inhuman-Condition>.
- Bozok, N. “Herkesle ve Kimsesiz, Türler Arasında ve Kökensiz Siborg: Donna Haraway’ın Düşüncesinde Feminist Bir Beden Politikasının İmkânları”. *ViraVerita E-Dergi*, 9(2019), 128-148.
- Braidotti, R. *Göçebe Özneler, Çağdaş Feminist Kuramda Bedenleşme ve Cinsiyet Farklılığı*. çev. Ö. Karakaş. İstanbul: Kolektif Kitap, 2017.
- Braidotti, R. *İnsan Sonrası*. 4. Baskı. çev. Ö. Karakaş. İstanbul: Kolektif Kitap, 2021.
- Brauneis, R.-Goodman, E. P. “Algorithmic Transparency for the Smart City”. *Yale Journal of Law & Technology*, 20/1(2018), 103-120.

- Büyükbay, H.-Vargün, F. (2016). "Kutadgu Bilig'de Devlet Yönetimi-Hükümdar-Adalet İlişkisi". *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/4(2018), 27-33.
- Chung, S. Y.-Wooley, J. C. "Challenges Faced in the Integration of Biological Information". *Bioinformatics*, 2003, 11-34.
- Cristianini, N.-Scantamburlo, T. "On Social Machines for Algorithmic Regulation". *AI & Society*, 35(2020), 645-662.
- Çakmak, M. A.-Tezcan, R. "Kutadgu Bilig'e Göre Türklerde Adalet Anlayışı". *Akademik Hassasiyetler*, 3/5(2016), 177-183.
- DİA. "Kutadgu Bilig". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 26(2002), 478-480.
- Doygun, M. "Tarihi Şahitlikle Kutadgu Bilig'de Vezir Vasıfları Üzerine Bir Değerlendirme". *Current Research in Social Sciences*, 1/2(2015), 35-43.
- Dönmez, M. *Distopyalarda Tabakalaşma Tasavvuru Bağlamında Modern Toplumun Değerlendirilmesi*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Ercilasun, A. B. "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Dil ve Edebiyat". *Türkler*, 5(2002), 759-783.
- Ercilasun, A. B. *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Gür, Y. E.-Eşidir, K. A.-Şimşek, A. İ. "Sağlık İstatistiklerinin Veri Madenciliği Teknikleri ile Analizi: Makine Öğrenmesi Algoritmaları Kullanılarak Genel Sağlık Durumunun Sınıflandırılması". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 24/6(2024), 1364-1381.
- Gürleyen, G.-Uras, A. "Serbest Çeviri Ağında Dönüştürüm Süreci: Aktör-Ağ Kuramı Penceresinden Bir Bakış". *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, 4/2(2023), 144-171.
- Haraway, D. *A Cyborg Manifesto Science, Technology, And Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. University of Minnesota Press. ProQuest Ebook Central, 2016. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/warw/detail.action?docID=4392065>.
- Hayles, N. K. *How We Became Posthuman, Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 1999.
- Kalkışım, M. M. "Kutadgu Bilig'de "Adâlet" Değeri". *Mavi Atlas*, 1(2013), 91-98.
- Karaman, Ö. F. "'Kutadgu Bilig' ve 'Prens' Eserleri Bağlamında Yusuf Has Hacib ile Machiavelli'nin Siyasetname Anlayışının İncelenmesi". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/4(2020), 2683-2692.
- Kara Özkan, N. "İyilikseverlik ve Alçak Gönüllülük Bağlamında Kutadgu Bilig ile Kültür Aktarımı". *Milli Folklor*, 16/127(2022), 209-222.
- Karlı, T. A. "Yapay Zekâ ve Bilinç: Anlamsal ve Duygusal/Heyecansal Boyutları Üzerinden Bir Değerlendirme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 13/4(2024), 192-213.
- Kirsch, A. *The Revolt Against Humanity, Imagining a Future Without Us*. New York: Columbia Global Reports, 2023.
- Kalpokas, I. "Towards an Affective Philosophy of the Digital: Posthumanism, Hybrid Agglomerations and Spinoza". *Philosophy & Social Criticism*, 47/6(2020), 702-722.
- Konur, H. "Kutadgu Bilig'teki Kün-Togdı ve Odgurmış Tipleri Bağlamında Din-Siyaset İlişkisi". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 22/2(2022), 467-486.
- Kök, A.-Eker, Ö. "Yusuf Kutadgu Bilig'de Odgurmış'a Türkçe Ne Söyletir". *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)*, 3/1(2019), 20-59.
- Liotard, J. F. *The Inhuman, Reflections on Time*. çev. G. Bennington-R. Bowlby. Cambridge: Polity Press, 1988.

- Mbembe, A. "Necropolitics". *Public Culture*, 15/1(2003), 11-40.
- Merzlyakov, S. S. "Posthumanism vs. Transhumanism: From the "End of Exceptionalism" to "Technological Humanism"". *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 92/6(2022), 475-482.
- Özcan, S. "Jean François Lyotard'ın Düşünceleri Bağlamında Postmodern Bilgi Sorunu". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55(2022), 167-182.
- Polat, M. "Kamu Yönetiminde Algoritmaların Egemenliği: Algokrasi ve Tehditleri". *Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi*, 6/2(2024), 194-219.
- Puar, J. "I Would Rather Be a Cyborg than a Goddess' Becoming-Intersectional in Assemblage Theory". *Inventions*, 2012, 1-13. <https://transversal.at/transversal/0811/puar>.
- Rust, T. R.-Huang, M. H. *The Feeling Economy: How Artificial Intelligence Is Creating the Era of Empathy*. New York: Palgrave Macmillan, 2021.
- Saygılı, A. "Modern Devlet'in Çıplak Sureti". *AUHFD*, 59/1(2010), 61-97.
- Soeiro, R.G. "Vibrant Matter: Posthumanism as an Ethics of Radical Alterity". *Revista 2i: Estudos de Identidade e Intermedialidade*, 2020, 191-204.
- Şahin, M.-Gözoğlu, E. "Yusuf Has Hâcib'in "Kutadgu Bilig" Adlı Eserinin Değerler Açısından İncelenmesi". *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7/1(2024), 69-82.
- Şencan, S. "From Anthropocentrism to Assemblages: Deleuze and The Posthuman Turn". *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 24(2025), 46-62.
- Şenocak, E.-Alsaç, F. "Kutadgu Bilig Eserinde Yeniden Doğuş Arketipi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31/2(2021), 1099-1109.
- Tarcan, U.-Kancı, T. "Öteki Olarak İnsan: Posthümanist Kuramda Öznellik ve İdeoloji". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2022), 163-178.
- Taş, İ. "The Problem of Good in Kutadgu Bilig". *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 67(2013), 247-272.
- Tokyürek, H. "Kutadgu Bilig'de Semboller Üzerinden Budist Etki". *Karadeniz Araştırmaları*, 17/65(2020), 203-216.
- Tsamados, A.-Aggarwal, N.-Cowls, J. et al. "The Ethics of Algorithms: Key Problems and Solutions". *AI & Society*, 37(2022), 215-230.
- van der Sluijs, J. P.-Vaage, N. S. "Tozlayıcılar ve Küresel Gıda Güvenliği: Bütünsel Küresel Yöneticiliğe İhtiyaç". *Gıda Etiği*, 1(2016), 75-91.
- Woods, P. A. "Authority, Power and Distributed Leadership". *Management in Education*, 30/4(2016), 155-160.
- Uzun, Y. "Etik Yönetim Penceresinden Kutadgu Bilig Değerlendirmesi". *Journal of Analytic Divinity*, 4/2(2020), 99-126.
- Yıldızlı, M. E. "Kutadgu Bilig Kahramanları Üzerine Yeniden Düşünmek". *Karadeniz Araştırmaları*, 20/77(2023), 199-214.

Extended Summary

This article reinterprets *Qutadgu Bilig*, the seminal 11th-century Turkic political text by Yūsuf Khāss Hājib, through a post-humanist theoretical lens. It challenges traditional readings that view the work as a moral guide for sovereign leadership centered on personal virtue. Instead, it argues that the text presents a mechanistic model of governance in which agency is distributed across system components and the human subject is reduced to a functional node within an automated political apparatus.

The analysis focuses on the four central allegorical characters: Kün Toğdı (justice), Ay Toldı (fortune), Ögdülmiş (wisdom), and Odgurmuş (renunciation). These figures are not autonomous agents but represent modular elements within a systemic structure. Their roles align with

specific operational functions such as legal enforcement, outcome optimization, cognitive processing, and ethical finality. Each character is examined as part of a distributed assemblage in which subjectivity is displaced in favor of procedural logic and normative stability.

Drawing from post-humanist thinkers such as Donna Haraway, N. Katherine Hayles, and Gilles Deleuze, the article frames these characters as informational entities rather than embodied moral subjects. Kün Toğdı does not decide but executes justice as a code-bound protocol. Ay Toldı's position symbolizes the continuity of systemic well-being rather than personal charisma. Ögdülmiş functions as an epistemic processor, generating knowledge outputs without the presence of individualized deliberation. Oğurmuş introduces the awareness of systemic limits through metaphysical withdrawal, modeling the integration of existential boundaries into political rationality.

The absence of emotional complexity in the narrative supports this interpretation. Characters do not exhibit internal conflict, moral hesitation, or affective nuance. Instead, they speak in fixed formulas that reflect pre-established norms. Their actions derive not from subjective experience but from alignment with abstract principles. This aesthetic of functional minimalism anticipates contemporary algorithmic governance models in which decision-making is automated, rule-based, and emotionally neutral.

The governance model outlined in *Qutadgu Bilig* can be described as machinic. It is self-regulating, error-tolerant, and structurally redundant. The replacement of Ay Toldı with Ögdülmiş does not disrupt the flow of governance, demonstrating modular continuity. Oğurmuş enters the system episodically to recalibrate its moral direction and then exits, resembling a temporary subroutine. The configuration of characters reflects a political ontology in which leadership is produced not through personal will but through coded systemic interaction.

This reading is supported by comparative schematics that align the characters with elements of computational systems. Kün Toğdı is analogous to a central processor, Ögdülmiş to a logic unit, Ay Toldı to an output module, and Oğurmuş to a shutdown or ethical boundary function. These mappings concretize the thesis that *Qutadgu Bilig* offers a proto-algorithmic conception of governance, long before the emergence of digital technologies.

The study contributes to the broader field of post-humanist theory by identifying in *Qutadgu Bilig* a historical precedent for non-anthropocentric political design. It also repositions the text within contemporary debates on algorithmic authority, functional ethics, and the crisis of the liberal humanist subject. By demonstrating that early Turkic political thought contains elements compatible with post-humanist logic, the article establishes a transhistorical bridge between medieval governance and modern technopolitics.

Qutadgu Bilig, in this framework, is not merely a repository of ethical advice but a speculative model of systemic order. Its characters do not lead but operate. Its authority does not rest in individual conscience but in normative programming. The text thus offers a unique opportunity to reassess classical political literature through the methodological vocabulary of post-humanism.